

2099: İstanbul

1930'ların Türkiye ve Almanyası

Çağımızın 'Homeros'u: Yusuf Mamay

Ziya Gökalp'in 'Kürt sorunu'

12

Ziya Gökalp'in 'Kürt sorunu'

Sadık Güleç

17

'Askerî kültür' ışığında 1930'ların

Türkiye ve Almanyası

Ceren Coşkun,

20

Çağımızın 'Homeros'u: Yusuf Mamay

Okan Çil

25

Kendi alkolünde boğulan kurum: TEKEL

Serkan Küçük

29

Etkinlik

30

Yeni Çıkanlar - Çok Okunanlar

Sayı: 44 | Şubat 2019

Yayın Sahibi**AND Gazetecilik ve Yayıncılık,
San. ve Tic. A.Ş. adına**
Vedat Zencir**Genel Yayın Yönetmeni**

Ali Duran Topuz

**İcra Kurulu Başkanı ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**

Ömer Araz

Yazı İşleri Müdürü

Cennet Sepetci / Anıl Mert Özsoy

Kapak Tasarım

Cennet Sepetci

Kapak Fotoğrafı

Yusuf Sayman

Katkıda Bulunanlar Ceren Coşkun, Soner Sert, Okan Çil,
Serkan Küçük, Sadık Güleç**Yönetim Yeri:**Maslak Mahallesi Ahi Evran Cad.
Nazmi Akbacı İş Merkezi 233-234
Sarıyer/İstanbul
Santral (212) 3463601, Faks (212)
3463635
e-mail: info@gazeteduvar.com.tr
Duvar Kitap'ta yayımlanan yazı,
haber ve fotoğrafların her türlü telif
hakkı AND Gazetecilik ve Yayıncılık
Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir. İzin
alınmadan, kaynak gösterilmeden ve
link verilmeden iktibas edilemez.

Merhaba,

Doğan Kitap etiketiyle raflarda yerini alan "İstanbul 2099", Kutlukhan Kutlu ve Aslı Tohumcu'nun öykü derlemelerinden oluşuyor. Kitapta öyküleri olan yazarlara tek bir soru sorduk: İstanbul'u bu denli ilgi çekici yapan meselenin sebebi sizce nedir? Soner Sert imzasıyla...

Yusuf Mamay... Doksan altı yıllık ömrü boyunca, 236 bin 500 mısrayı kafasında gezdirdi durdu. Manas Destanı'nın şu an okuduğumuz Kırgız varyantı da onun dudaklarından dökülen kelimelerle oluşturuldu. Tabii Yusuf'un kayda geçmesine sebep olduğu tek şey Manas Destanı da değildi... Okan Çil, Mamay'ın hayatına yakından baktı.

Rohat Alakom, Türk milliyetçiliğinin mimarı Ziya Gökalp'in Kürtler üzerine hiç bilinmeyen çalışmalarını ve onun kendi içinde yaşadığı iki kimlikli mücadelenin bilinmeyen evrelerini "Ziya Gökalp'in Büyük Çilesi Kürtler" kitabında aktarıyor. 'Kürt Ziya' ile 'Türkçü Ziya'nın kendi içinde yaşadığı savaşı aktarması açısından "Ziya Gökalp'in büyük Çilesi Kürtler" kitabı ender bir çalışma olarak sanırım en azından iki tarafın milliyetçilerinin ilgisini çekecektir. Sadık Güleç'in kaleminden...

Tarihçi Emre Sencer'in kaleme aldığı "Ordu ve Millet-1930'larda Almanya ve Türkiye'de Askerî Kültür" İletişim Yayınları etiketiyle raflarda yerini aldı. Almanya ve Türkiye üzerinden askerî kültürün ulusötesi karakteristiklerinin çözümlenmesini amaçlayan yazar, dönemin arşiv malzemelerini, askerî dergilerini birincil kaynak olarak kullanarak, Birinci Dünya Savaşı'nın asker cephesinden yansımalarını ve bunun sivil-asker ilişkileri üzerindeki dönüştürücü etkisini detaylı bir şekilde anlatıyor. Ceren Coşkun, ele aldı.

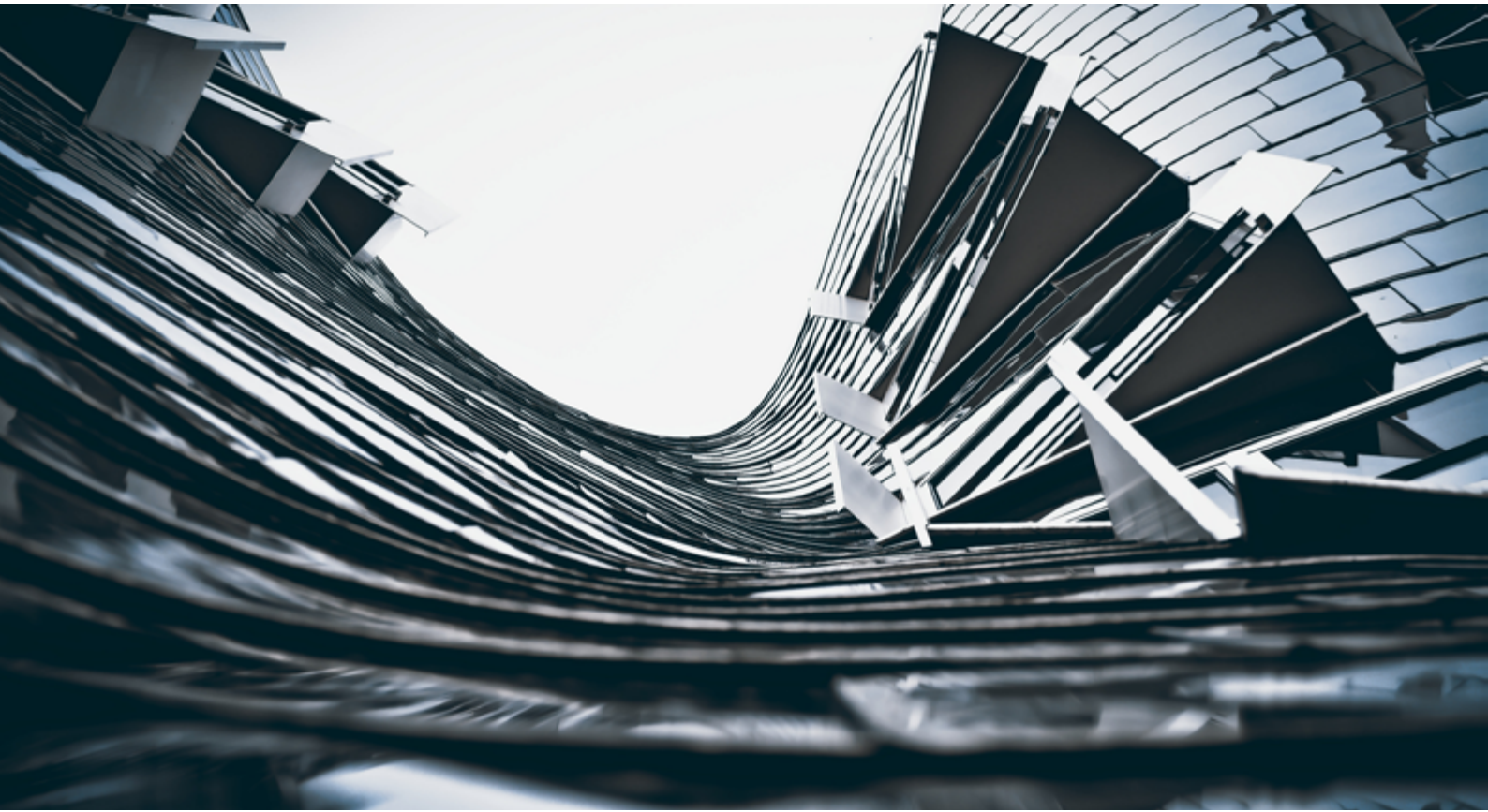
Serkan Küçük bu sayımıza katkıda bulunan bir diğer isim oldu.

Marifet iltifata tabidir. İyi okumalar!

Anıl Mert Özsoy

2099'un İstanbul'u!

Doğan Kitap etiketiyle raflarda yerini alan "İstanbul 2099", Kutlukhan Kutlu ve Aslı Tohumcu'nun öykü derlemelerinden oluşuyor. Kitapta öyküleri olan yazarlara tek bir soru sorduk: İstanbul'u bu denli ilgi çekici yapan meselenin sebebi sizce nedir?

Kutlukhan Kutlu ve Aslı Tohumcu'nun 16 yazarı bir araya getirip, öykülerinden derlediği "İstanbul 2099" kitabı geçtiğimiz hafta Doğan Kitap etiketiyle yayımlandı.

İsmiyle müsemma bu kitap, 21. yüzyılın son senesini odağına alan hikâyeler anlatıyor. Öyküleriyle, romanlarıyla, sanat üzerine yazdığı yazılarıyla tanıdığımız pek çok ismin yer aldığı derlemede, bir mekana ve zamana sadık kalarak oluşan hikâyeler, okuru bir duygudan başka bir duyguya, atmosferden atmosfere sürüklüyor.

Kitapta öyküleri olan yazarlardan; Tayfun Pirselimoglu'na, Gülayşe Koçak'a, Afşin Kum'a, Sabri Gürses'e, Aslı Perker'e, Hakan Bıçakçı'ya, Altay Öktem'e, Engin Türkgeldi'ye, Doğu

Soner Sert

'Günümüz dünyasında ırkçılık ve popülizm bu kadar ivme kazanmışken, bir "elit-entelektüel metropol" olarak İstanbul'un bu furyadan nasibini almaması, ezelden beri tepeden bakarak "taşra" addettiği Anadolu'dan ve içindeki "esmer"lerden kopmak, bağımsız bir devlet, bir "altınyurt" olmak, bu zaferin sembolü olarak Taksim'i başkent yapmak istememesi düşünülebilir mi? Tarihin başından bu yana ülke sınırları sürekli değişmişken asıl hayalperestlik, sınırlarımızın bundan böyle artık statik kalacağını varsaymak değil midir?'

Yücel'e, Elif Türkölmez'e, Mehmet Berk Yaltırık'a, Cem Akaş'a ve Mehmet Açar'a tek bir soru sorup cevaplamalarını istedik:

"İstanbul, bin yıllardır yazıyla, resimle, heykelle, kısacası sanatın tüm form ve biçimleriyle anlatılmaya çalışılan bir şehir. Gün geçtikçe değiştiği, dönüştüğü ve hala anlatılmamış olan hikâyeleri barındırdığı malum. Sanat icracısının İstanbul'un geçmişini, bugünü ve geleceğini anlatmasının, İstanbul'u bu denli ilgi çekici yapan meselenin sebebi sizce nedir?"

TAYFUN PİRSELİMOĞLU: Muhtemelen İstanbul, şehirleri tanımlama konusunda acıklı çabalara girişen yazarları en çok ıstıraba sürükleyendir. Sıkıntı, ona sabit bir sıfat yakıştırmak isteyenleri çaresiz bırakan bir özelliği olması; bu şehir değişiyor, çok hızlı bir şekilde başka bir ruha ve surete bürünüyor. Sahiplendiği her yeni yüz eskisine dair bir işaret taşısa da başka bir ifadede, her yeni ruh geçmişini takip etse de yepyeni bir mizaçta; daha da garibi hepsi yeni halinin içinde mündemiç. Şehrin bu acayip 'çoklu kişilik' hali bence onu özel kılıyor. Bu sınırsız, tuhaf 'metamorfozun' benim açımdan hikâyelerini gayet çekici hale getirdiği aşikâr.

GÜLAYŞE KOÇAK: "İstanbul 2099" projesi beni sadece geleceği yeniden, bu kez öykü formatında tasavvur edeceğim için değil, üstüne bir de bu hayalimi İstanbul'un çok-yönlülüğü, çok-renkliği ve bunların sunduğu müthiş imkanlar üzerine inşa edebileceğim için büyüledi. Geleceğe yönlendirdiğiniz kaleydoskopumsu dürbünüzü ne tarafa çevirseniz, hani şu "şaşı bak şaşır"lar gibi, manzara mucizevi bir şekilde bambaşka bir şeye dönüşüyor!

Günümüz dünyasında ırkçılık ve popülizm bu kadar ivme kazanmışken, bir "elit-entelektüel metropol" olarak İstanbul'un bu furyadan nasibini almaması, ezelden beri tepeden bakarak "taşra" addettiği Anadolu'dan ve içindeki "esmer"lerden kopmak, bağımsız bir devlet, bir "altınyurt" olmak, bu zaferin sembolü olarak Taksim'i başkent yapmak istememesi düşünülebilir mi? Tarihin başından bu yana ülke sınırları sürekli değişmişken (son yüzyılın Avrupa'sına bakmak yeter) asıl hayalperestlik, sınırlarımızın bundan böyle artık statik kalacağını varsaymak değil midir? Bu durumda, sokak adlarının 80 yıl sonra da bugünkü gibi kalması için en ufak bir sebep olabilir mi? Ya teknoloji? Ya çevre sorunları ve bütün bunlara bağlı olarak insan ilişkilerindeki dramatik dönüşüm? Ya geçmişin, yani tarihin yeniden ve yeniden üretilmesi? Ve tabii, müziğin, birlikte müzik yapmanın birleştirici gücünün yarattığı, sonunda müziğin yasaklanmasına varacak olan o derin korku! Bütün bunları hayal etmek ve kurguyu İstanbul gibi saniyesi saniyesine, semti semtine uymayan çılgın bir sahneye oturtmak, o kadar zevkli ve heyecan vericiydi ki!

AFŞİN KUM: Biz muhtemelen İstanbul'da yaşadığımız için İstanbul'u yazıyoruz, ama düşünürseniz, dünyayı temsil etmek üzere tek bir şehir seçilecek olsa, bunun İstanbul olma ihtimali oldukça yüksek olur. İstanbul Dünya'dır bir bakıma. Hem coğrafi olarak Dünya'nın (en azından Eski Dünya'nın) ortasındadır, hem farklı yaşam tarzlarının bir arada bulunması açısından ortadadır, hem de zenginlik-yoksulluk ekseninde dünya ortalamasını temsil eder. Dünyanın geleceğine bakmak için, İstanbul'u geleceğine bakmak iyi bir fikirdir.

SABRİ GÜRSES: İstanbul denizin ve denizi gören tepelerin şehridir; ilgi çekici olan yanı bu. İnsan gider gider hep denize ulaşır İstanbul'da. İstanbullu olduğum için, bir şey anlatırken hep bu şehir oluyor aklımda. İstanbul'un geleceğini anlatan bir bilimkurgu öykü yazmak için davet aldığım zaman da, şehrin geleceğe hep kalmış, kalacak olan temel varlıklarından yola çıkmak istedim. Baş kahraman, dediğim gibi, deniz, bir diğeri de camiler, kiliseden çevrilmiş camiler, kiliseler, pagan tapınaklarından çevrilmiş kiliseler, sinagoglar.

Camilerle ilgili daha farklı bir çalışmayı çok uzun zamandır tasarlıyorum, burada bir giriş yapmış oldum. Ortaköy Camisi, uzun yıllar yanından denizi seyrettiğim bir yerdi, onu bir bilimkurgu mekanı yapabilmek hoşuma gitti. Bence denizsiz hiçbir anlamı yok İstanbul'un geçmişinin de, geleceğinin de... Ruslar denizi görebilmek, denize çıkabilmek için Petersburg'u bataklık üzerine inşa etmişler üç yüz yıl önce, biz dört yüz elli yıldır daha hâlâ yeterince anlamış değiliz İstanbul'da olmanın anlamını.

ASLI PERKER: Bu soruya biraz dolambaçlı yoldan cevap veriyim. Julia Pardoe, 1806 İngiltere doğumlu bir kadın ve 1835 yılının Aralık ayında babasıyla beraber bir Akdeniz gemisiyle İstanbul'a geliyor. Aslında bu gezi Yunanistan, İstanbul ve Mısır olarak planlanmış, fakat Pardoe bir kez İstanbul'a geldi mi bir daha gidemiyor ve dokuz ay kalıyor.

Bugün on dokuzuncu yüzyıl İstanbul'una ışık tutan önemli isimlerden biri o. Onu, ondan önceki ve sonraki bütün İstanbul'a gelenleri ilk çarpan şey şehrin coğrafyası şüphesiz. İstanbul sokaklarında dolaştıktan sonra nefret eden Mark Twain bile gemiden İstanbul'u ilk görüşünü bir mücevheri görmüş gibi anlatır. Tuhaf olan şehrin bu etkisini yüzyıllar içerisinde hiç kaybetmemiş olması.

Ne kadar bozulursa bozulsun, ne kadar eziyet edilirse edilsin, hâlâ görende hayranlık uyandırıyor. Benim hikâyemde de dünyadan kaçmak zorunda kalmış bir annenin kızı olarak başka

'Bence denizsiz hiçbir anlamı yok İstanbul'un geçmişinin de, geleceğinin de... Ruslar denizi görebilmek, denize çıkabilmek için Petersburg'u bataklık üzerine inşa etmişler üç yüz yıl önce, biz dört yüz elli yıldır daha hâlâ yeterince anlamış değiliz İstanbul'da olmanın anlamını.'

bir gezegende doğan genç bir kadın 2099 yılında İstanbul'u turistik ziyarete geliyor. Fakat bu İstanbul sonunda bitirilmiş, sonunda yıpranmış. Bütün su çekilmiş. Boğaz kurumuş, dev bir çukur. Geriye sadece beton, dev tüneller, çöp yığınları kalmış. İnsanlar aç, susuz, bir deri bir kemik. Yardımla yaşıyorlar. Suç her yerde.

“Solastalgia” diye bir kavram var. İnsanın yaşadığı ânı daha bitmeden özlemesi. Ben İstanbul'da sürekli bu duyguyla yaşıyorum. Günbegün her bir dikilen binayla biraz daha kendi öykümde tahayyül ettiğim geleceğe yaklaştığımızı hissediyorum.

HAKAN BIÇAKÇI: Aslında özel olarak İstanbul'un değil, dünyanın geleceğini merak ediyorum, daha doğrusu geleceği için kaygılanıyorum. Ve yine genel olarak dünyanın geçmişiyile ilgileniyorum. Ancak İstanbul'da yaşadığım için buranın neye dönüşeceği konusunda tahminde bulunmak daha anlamlı tabii. Yakın zamandaki büyük değişimlere bakınca, 2099'u hayal etmek hiç kolay değil. İçgüdüsel ve maalesef epey karanlık bir tahmin oldu benimkisi.

ALTAY ÖKTEM: İstanbul binlerce yıldır birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış çok kültürlü, çok katmanlı bir şehir. Diğer yandan, büyüğü bir şehir. İçinden deniz geçen bir şehir her şeyden önce. Ayrıca iki kıtayı birbirine bağlayan bir köprü İstanbul. Hem tarihi açıdan, hem coğrafi hem de ekolojik açıdan dünyada eşi benzeri yok. O yüzden de sanat, edebiyat için mücevher değerinde.

İster kadim kültürlerin yaşantılarından, hayata kattıklarından ve birbirlerine eklemledikleri değerlerden yola çıkın, isterseniz daha romantik olun ve şehre sevgilinizmiş gibi yaklaşın. Her ikisinde de, ihtiyacınız olan her şeyi bütün cömertliğiyle sunar size İstanbul. “Sunardı” demek daha doğru belki de.

Korkutucu olan, bu kitaptaki on altı yazarın birinde bile, bu şehrin seksen sene sonrasına ait güzel, iç açıcı bir tahayyülün olmaması. Hızla bir yok oluşa doğru gidiyoruz. Hem ülkemiz hem de dünya açısından. Görkemli şehirler, daha büyük bir hızla yok olur. Bu açıdan, İstanbul belki de dünyanın en hızlı yok olan, yok edilmeye çalışılan şehri. Konu sadece rant uğruna şehrin betonlaşması, ekolojik dengenin bozulması da değil.

Geçmişle bağı koparmak için uygulanan, anıların yok edilmesi ve belleğin silinmesi politikasının da en etkili olarak uygulandığı şehir İstanbul. Ben de öykümde bu sürecin sonuna, ölümcül yaralar almış İstanbul'un kalbine hançerin batırıldığı ana odaklandım ve içinden Kanal İstanbul geçirilmiş, ekolojik

'Korkutucu olan, bu kitaptaki on altı yazarın birinde bile, bu şehrin seksen sene sonrasına ait güzel, iç açıcı bir tahayyülün olmaması. Hızla bir yok oluşa doğru gidiyoruz. Hem ülkemiz hem de dünya açısından. Görkemli şehirler, daha büyük bir hızla yok olur. Bu açıdan, İstanbul belki de dünyanın en hızlı yok olan, yok edilmeye çalışılan şehri.'

ve kültürel anlamda yok edilmiş, belleği silinmiş olan İstanbul'a baktım. Bir İstanbul cesedi anlattım size.

ENGİN TÜRKELDİ: İstanbul'un her anlamda buluşma noktası olmasının onu dinamik kıldığını, sürekli etkileşim ve dönüşüm halinde tuttuğunu düşünüyorum. Ticari, siyasi, kültürel ve sosyal etkileşimler her gün yeni güzellikleri, çarpıklıkları, tuhafıkları da beraberinde getiriyor. Ayrıca böylesine kozmopolit bir coğrafyanın öyküsü, bir ölçekte aslında dünyanın, insanlığın öyküsü oluyor. Bütün bunlar da sanatçıların İstanbul'a ilgisini diri tutuyor olsa gerek.

DOĞU YÜCEL: İstanbul tarih boyunca her zaman bir cazibe merkezi olmuştur. Bunda sadece ona özgü olan iki kıtayı birleştiren şehir olmasının payı çok büyük elbette. Ben İstanbul'un bu albenisine uzunca bir süre dışarıdan şahit olmuş biriyim. O yüzden İstanbul 2099 için öykü yazmam istendiğinde İstanbul'a yönelik kıskançlık duygusundan yola çıkmayı düşündüm. Bütün romanlar, şiirler İstanbul'a güzelleme yapar ya. Ana haber bültenlerinde gördüğümüz haberlerin çoğu İstanbul'da meydana gelir. Sanki diğer şehirlerdeki hayat o kadar haber değeri taşıymıyormuş gibi... Ya da oralarda hayat yokmuş gibi.

Öykümün merkezine bu eksiklik duygusunu yansıtabilmek için İstanbullu olmaya özenen Doğulu bir genci koydum. Hikayenin konusu, Kıbrıs'ta Gazimağusa'da yazarlar futbol takımıyla katıldığımız bir turnuva esnasında aklıma geldi. Biz Türkiye'yi temsilen diğer ülkelerin takımlarıyla barış içinde oynarken dikenli tellerle ve nöbet kuleleriyle çevrelenmiş, zamana ve insansızlığa boyun

bükmüş binalarıyla Maraş kentini görüyorduk. İki ülkeyi ayıran gerçek bir hayalet kent. Doğu ve Batı'nın ortasındaki İstanbul'un başına böyle hazin bir hikaye gelebilir mi diye düşündüm. Tüm bu düşünceler ve duygular bir adam ve onun tek arkadaşı olan drone'un hikayesini, İstanbullu'yu doğurdu.

ELİF TÜRKÖLMEZ: Bazı şehirler insanı döver. Paris'te, Haussmann'ın yaptırdığı bulvarlardan dayak yersin. Kocamandırlar, gepgeniş, devasa. Hiçbir yere kaçamazsın, dımdızlak ortadasın. Zaten yapılış amacı da odur: Göz önünde dur. New York gökdelenleriyle vurur kafana. Küçük, kimsesiz ve önemsiz hissettirir. Berlin savaş yaralarıyla kaplı gotik kiliseleriyle, pasif agresif saldırır. Kibirle ısırır. İstanbul bana, dillere pelesenk olmuş ezberin aksine, insanlarına şefkatli, merhametli, hakkaniyetli davranır gibi gelir. Orada ara sokaklarda kaybolursun, kadim mimariyle didişmezsin, aç kalmazsın, açık kalmazsın, insansız kalmazsın. İstanbul çok büyük bir kalp gibidir, tam ortasından sular akan, hep canlı, hep can veren, hep esirgeyen, bağışlayan, kollayan bir kalp. Bazı şehirler insanı döver. İstanbul okur üfler.

MEHMET BERK YALTIRIK: Gündelik koşturmacası içinde debelenirken fark edilmeyen, uzak kalındığı zaman an be an değiştiği fark edilebilen bir şehir İstanbul. On yıl öncesine dair hatırladıklarınıza nostalji hissiyatıyla bakarken, günümüzün de yarının nostaljisi olabileceğini, bu hengamenin içinde boğuşurken çok fark edemiyoruz. Hızla eskiyen ve aynı hızla yenilenen bu kadim şehrin bir özelliği de her şeyin zamanın akıntısına kapılarak kaybolup gitmemesi. Kıyıda köşede muhakkak tutunabilen, arta kalan bir tortu kalıyor eskilerden. Böylece kısmen geçmiş çehrelerini de yansıtan, ancak sürekli değişen bir hayalete benzetebiliriz İstanbul'u. Bilhassa son yüz yıllık kesiti, bu değişimin ne kadar hızlı olduğunu, neleri götürdüğünü, nelerin aynı kaldığını göstermektedir.

İstanbul geçmişiyile göz önünde bulundurulduğu zaman insan asıl değerini fark edebiliyor. Farklı dönemlerin kalıntıları yaşayış, kabul ve uygulamalarda görülebiliyor. Bunu da uzaklaşabilen, daha doğrusu tarihten bakabilen başara-biliyor. Seçkideki "Bozkıresk" adlı hikâyemde İstanbul'un 2099'daki halini bu hususu göz önünde bulundurarak kurguladım. Farklı bir düzenin olduğu ancak alışkanlıklarımızın, tarihte kaldığını sandığımız şeylerin hala yaşadığı bir İstanbul'u ve bu bin çehreli hayaletin tesirini en uçlarda karakterlerle göstermeye çalıştım.

'İstanbul bana, dillere pelesenk olmuş ezberin aksine, insanlarına şefkatli, merhametli, hakkaniyetli davranır gibi gelir. Orada ara sokaklarda kaybolursun, kadim mimariyle didişmezsin, aç kalmazsın, açık kalmazsın, insansız kalmazsın. İstanbul çok büyük bir kalp gibidir, tam ortasından sular akan, hep canlı, hep can veren, hep esirgeyen, bağışlayan, kollayan bir kalp. Bazı şehirler insanı döver. İstanbul okur üfler.'

'Peygamberler ve büyücüler şehridir İstanbul, önderler ve şehitler şehri. Kimin hangisi olduğu pek belli olmaz; insanlar temkinli dolaşır. Ortak özellikleri yalnız olmalarıdır, dünyanın bütün pişmanlık ihtiyacı buradan karşılanır, bu yüzdendir payına bu kadar çok deli düşmesi; insanları kadar sokakları ve havası da delidir ayrıca.'

CEM AKAŞ: İstanbul, gezegen yüzeyinde az sayıdaki enerji odağından biridir – çiğ bir sarıdır bu enerjinin rengi, göz alır, yorar, caddelerde yürüyenlerin üzerine bulaşır, yağmurla yağar ve yere, binalara, geceye ve ruhlara siner. Çıkıp geri dönülünce daha iyi anlaşılır bu enerji; bağımlılık ve yoksunluk yapar. Kimilerine göre İstanbul, her çağın bütün çelişkilerini, hatta daha ileri gidenlere göre gerçek yüzünü açığa vurur: yeni çağın cenneti burada sahtekar bir cehenneme dönüşür. Diğer büyük şehirlerde, çağın mutluluk ve uyum dinine inanmak işten değildir; İstanbul'daysa dini bütün olmak, dini bütün kalmak zordur, insanın içini kemirir sorgu. Bu şehir herkesin harcı değildir; hızla çarpar, yeniden çarpar, yeniden – güneş burada batar, burada doğar, doğacaksa.

Düşmüş bir merkezdir İstanbul, çağın ucunda kenarında yer alır, kendini gizler. İstanbul'daki bütün işaretler ve oklar başka yerleri gösterir, kendinden uzaklaştırır. Bunu bir sisin ardına gizlenerek yapmaz ama – her şey açık, net, çıplak ve acımasızdır, yerlisi gözünü bile kırpmaz. Bütün bu açıklığa karşın insanları, belirsizlik içinde boğulduklarını hisseder – bütün zarlar ve çarkifelekler dönmektedir İstanbul'da, jüri kapıyı açıp girmek üzeredir, havaya atılan atılmış, yere düşmesi beklenmektedir. Şehir ağırdan alır, bütün hızıyla; bekletmeyi sever.

Peygamberler ve büyücüler şehridir İstanbul, önderler ve şehitler şehri. Kimin hangisi olduğu pek belli olmaz; insanlar temkinli dolaşır. Ortak özellikleri yalnız olmalarıdır, dünyanın bütün pişmanlık ihtiyacı buradan karşılanır, bu yüzdendir payına bu kadar çok deli düşmesi; insanları kadar sokakları ve havası da delidir ayrıca.

Merkezin her zaman gizliden gizliye gerilimli bir ilişkisi olmuştur İstanbul'la; salaş vakarı, merkezin mükemmel aksanlı resmîyetine ve iş ahlakına ters gelir hep. Efsane İstanbul'da ikamet etmeyi seçmiştir, merkez bunu kaldıramaz, her fırsatta intikam alır, ama bütün yengilerine rağmen rahat edemez, dinmeyen bir korkudur içindeki.

İstanbul'da yaşayan insanların her biri, içinde bu savaşın savaşı olduğu sezgisini taşır, dile getirmeyiz. Her biri bu insanların, durup birden kulak kabartır, bir şey olmamış gibi devam etmeden önce – çağ mı değişiyor? O gün her an gelebilir, bilirler, hazırdırlar – tek bir temiz salvoyla taşlar yerinden oynayacak, taşlar yerine oturacaktır.

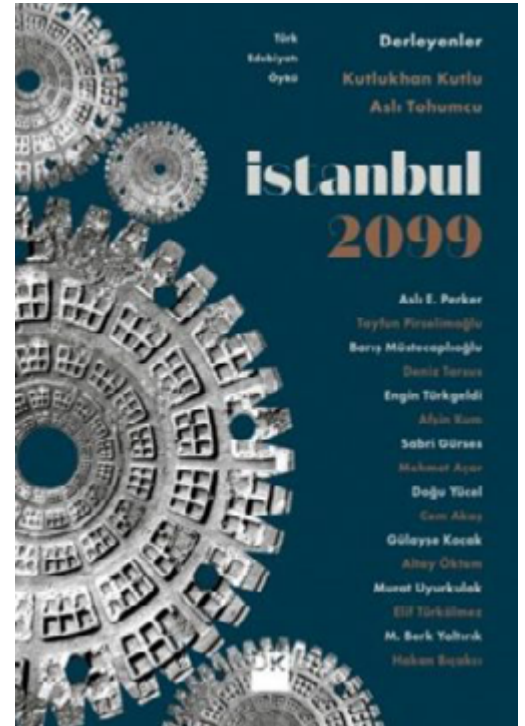
Dünyanın büyüğü yeniden kurulacaksa, çelişkilerin üstünün örtülmesiyle değil, açıkta çarpıştırılmasıyla kurulacaktır der İstanbul'un tarihçileri, işaretleri saymakta birbirle-

riyle yarışmaya bayılırlar. Kimsenin bilmediği birilerinin, kimsenin bilmediği bir yerde, kum saatlerini çevirmeye hazırlandığından zerre kadar kuşku duymazlar, telaşsızca bekler, bekleyişlerini de her şey gibi bir yolculuk sayarlar – her yolculuğun, yolculuğa ve başlayacak olana dair heyecan sürdükçe sürmesi gerektiğini anımsatmaktan bıkmazlar.

MEHMET AÇAR: Hollywood starları gibi, dünyanın da yıldızlaşmış şehirleri vardır... İstanbul onlardan biri. Hem de çok eskiden beri... Star olmak için özel bir çaba göstermesine gerek yok. Hep ilgi çekici ve pırıltılı bir şehir olmaya mahkûm. Özellikle Boğaz o kadar güzel ki, İstanbul bana çevresindeki her şeye kayıtsız kalan çekici bir kadın gibi gelir hep... 2099'un İstanbul'unu düşünürken de bu güzelliğin hiç bozulmayacağı fikrinden yola çıktım.

Buna karşılık, İstanbul sürekli değişen bir şehir. Tarihi değeri nedeniyle yıkılması yasaklanmış binaları dışarıda tutarsak yıllardır ne var, ne yoksa yıkıyoruz. Neden bilmem, değişmeyen şeylerden pek hoşlanmıyoruz galiba. Şehir deyince aklımıza her şeyi yıkmak, düzenlemek, yeniden yapmak ve sürekli değiştirmek geliyor. İktidara her gelen, şehirde bir iz bırakmak istiyor. Çocukluğumun İstanbul'uyla şimdinin İstanbul'u gerçekten çok farklı...

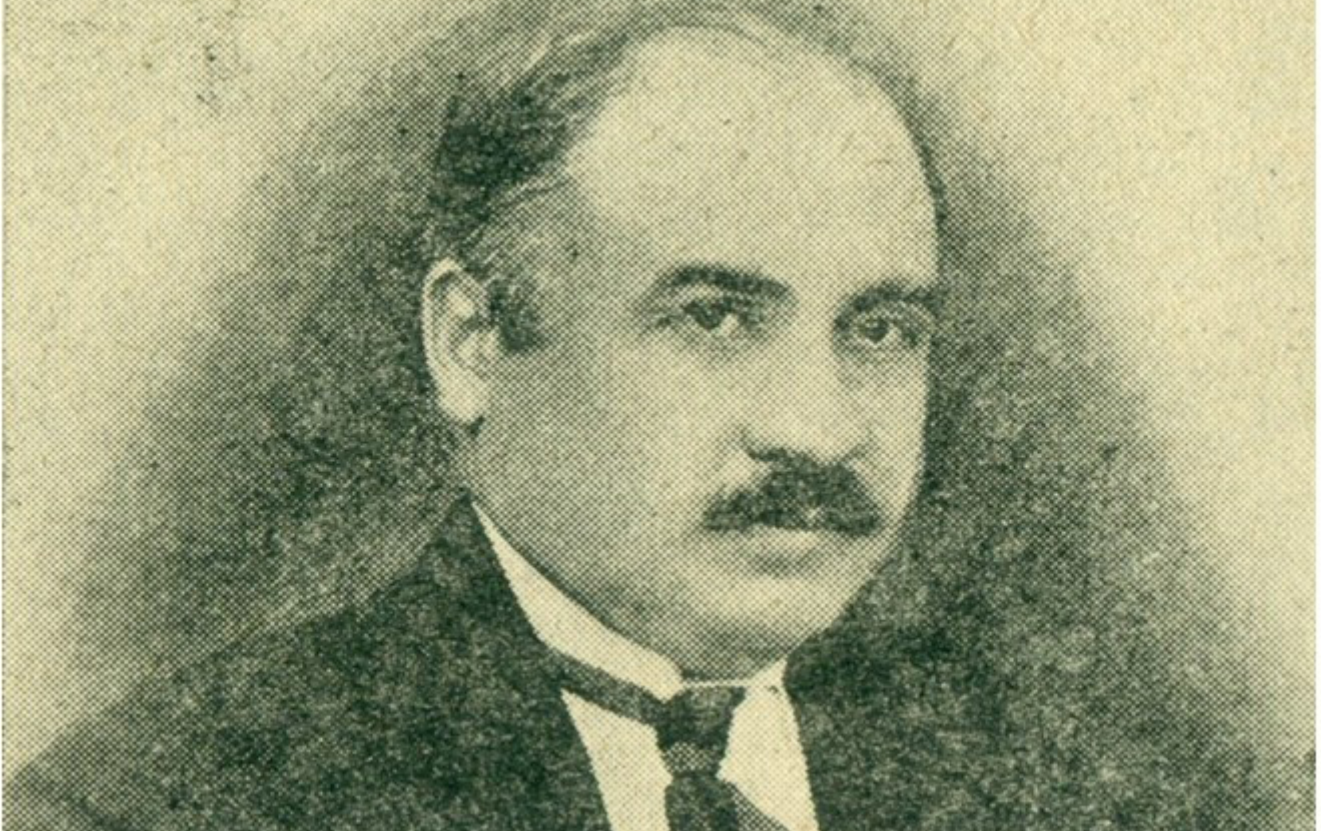
Adına kentsel dönüşüm dediğimiz bina yenileme ve yıkıp yeniden yapma tutkusunun İstanbul'da daha yüzyıllarca süreceğini, hiç bitmeyeceğini düşünüyorum. Mesela benim Kadıköy'de oturduğum Selamiçeşme semti, eminim tarihi binalar hariç yüzlerce yıl boyunca sürekli yıkılıp yeniden yapılacak. Öykümü yazarken temelde bu fikirden yola çıktım. Yıkılması yasak binaların olduğu bölgeler dışında bütün İstanbul'a 150 katlı akıllı binalar dikileceğini düşündüm... Öyküdeki diğer her şeyi de bu fikrin etrafında kurdum. Öte yandan, toplumsal, kültürel ve politik anlamda 2099 yılında İstanbul'da ve Türkiye'de çok şey değişmeyeceğini düşünüyorum. Teknoloji daha da ilerleyecek ama siyasi kutuplaşma, ırkçılık, ayrımcılık aynen devam edecek; yabancı düşmanlığı daha da artacak...

İstanbul 2099, derleyenler: Aslı Tohumcu, Kutlukhan Kutlu, 264 syf., Doğan Kitap, 2019.

Ziya Gökalp'in 'Kürt sorunu'

Rohat Alakom, Türk milliyetçiliğinin mimarı Ziya Gökalp'in Kürtler üzerine hiç bilinmeyen çalışmalarını ve onun kendi içinde yaşadığı iki kimlikli mücadelenin bilinmeyen evrelerini "Ziya Gökalp'in Büyük Çilesi Kürtler" kitabında aktarıyor. 'Kürt Ziya' ile 'Türkçü Ziya'nın kendi içinde yaşadığı savaşı aktarması açısından "Ziya Gökalp'in büyük Çilesi Kürtler" kitabı ender bir çalışma olarak sanırım en azından iki tarafın milliyetçilerinin ilgisini çekecektir.

Sadık Güleç

Türk milliyetçiliğinin ideolojik en önemli kaynaklarından birisi olarak Ziya Gökalp'in Kürtlere yönelik yazıları, görüşleri, tam da bu nedenle hem bayraktarlığını yaptığı ideolojinin takipçileri hem de karşıtları tarafından görmezden gelinmiştir. Kürt coğrafyasının kalbinde Diyarbakır'da doğan Ziya Gökalp'in Kürtler üzerine yazmaması, görüş belirtmemesi elbette mümkün değildir.

Oysa bu konuda öne çıkan tek tartışma Türk milliyetçiliğinin ideologu Ziya Gökalp'in 'Türk mü yoksa Kürt mü olduğundan' öteye geçmemiştir. Bu konuda ender çalışmalardan birisini Rohat Alakom ilk olarak 1992 yılında yayınlanan çalışması ile yaptı. Rohat Alakom'un Ziya Gökalp'in Kürtler üzerine yazdıklarını, düşüncelerini incelediği bu çalışma 25 yıl sonra Avesta Yayınları tarafından tekrar basıldı.

'evlenmeden önce Rohat Alakom'un Ziya Gökalp'in ilk evresi olarak nitelendirdiği gençlik yıllarında yaşadığı bir bunalım vardır. O yıllarda ilk olarak felsefe hocası Yorgi Efendi aracılığı ile felsefe öğrenir ve Yunan filozoflarını tanır. Etkilendiği bir başka isim ise Batı Aydınlanması'nı ona tanıtan Abdullah Cevdet'tir. Muhafazakâr bir çevrede büyüyen Gökalp üzerinde bu düşünceler bir yanıyla yıkıcı bir etki yapar.'

İTTİHAT TERAKKİ'YE RUHUNU VEREN ADAM

Ziya Gökalp kısa süren yaşamının önemli bir bölümünü doğum yeri olan Diyarbakır'da geçirdi. Ancak onun Türk tarihindeki asıl önemi Türk milliyetçiliğinin temel yapı taşlarını döşeyen en önemli isim olmasından kaynaklanıyor. Gökalp bu ideolojide o kadar önemli bir yerde duruyor ki İttihat Terakki'nin de en önemli isimlerinden birisi olarak Kemalist cumhuriyet tarafından da sahiplenilmiş İttihat Terakki'ye yönelik eleştirilerden muaf tutulmuştur.

Gökalp, İttihat Terakki'nin Türk milliyetçiliğinin bir örgütü haline gelmesinin en önemli mimarı olarak görülür. Rohat Alakom'un, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 'Hüküm Gecesi' romanının 'Merkezi Umumi'de bir konuşma' bölümünden aktardığı bir ayrıntı onun İttihat Terakki üzerindeki ideolojik etkisini anlatması açısından önemlidir. İttihat Terakki'yi örgütleyen adam olarak geçen Talat Paşa, Selanik'te yapılan toplantıda teşkilatlanmanın öneminden bahsedince Ziya Gökalp "Fırkada görülecek çok iş var. Önce programı değiştirmeli. Sıkı milliyetçilik üzerine bir program yapmalı" der. Paşa'nın "Olur şey değilsin be hocam. Önce şu teşkilatımızı toparlayalım" cevabı üzerine ise "Teşkilat... Bu o kadar önemli değil. Teşkilat kalıptır, binadır, hendesedir. Bu kalıbın içine hangi ruh üfle-necek" diye konuşur.

Gökalp bu binanın içine milliyetçiliği üfleyen en önemli kişidir. Peki onu ve ailesini tanıyan herkesin Kürtlüğünden şüphe duymadığı Ziya Gökalp nasıl bir dönüşüm yaşamıştır da bir Kürt olarak Türk milliyetçiliğinin en önemli ideologu haline gelmiştir? Aynı zamanda Ziya Gökalp Kürtler konusunda ne düşüyordu? Rohat Alakom araştırmasında bu soruların cevaplarını arıyor.

GÖKALP BİYOGRAFİSİNDE ÜÇ ZİYA

1876 yılında Diyarbakır'da doğan Ziya Gökalp orta halli memur bir ailenin çocuğuydu. Alakom'un verdiği bilgilere göre babası Çermik Kürtleri'nden Tefvik Efendi annesi ise Pirinççizade olarak tanınan bir Kürt aileden gelen Salih Efendi'nin kızı Zeliha Hanım'dır. Bu aileden Kürt olduğu bilinen şair Cahit Sıtkı Tarancı da Ziya Gökalp'in yeğenidir. Gökalp ilk ve orta öğrenimini Diyarbakır'da yapar. Yine orada 1900 yılında amcasının kızı ile evlenir. Ancak evlenmeden önce Rohat Alakom'un Ziya Gökalp'in ilk evresi olarak nitelendirdiği gençlik yıllarında yaşadığı bir bunalım vardır. O yıllarda ilk olarak felsefe hocası Yorgi Efendi aracılığı ile felsefe öğrenir ve Yunan filozoflarını tanır. Etkilendiği bir başka isim ise Batı Aydınlanması'nı ona tanıtan Abdullah Cevdet'tir. Muhafazakâr bir çevrede büyüyen Gökalp üzerinde bu düşünceler bir yanıyla yıkıcı bir etki yapar. Bunu, kendisi, yine Ziya Gökalp, yazar Mehmet Emin Erişirgil'e şu sözlerle aktarır: "Abdullah Cevdet eline bir balta almış yıkılması gereken düşünceleri yıkıyor. Bu bir hizmettir. Fakat biz gençleri yalnız Abdullah Cevdet'e bırakıp onların kafalarına yeni idealler,

yeni inançlar yerleştirmesek fikir ve ruh bakımından onları harabe haline sokmuş oluruz. Ben gençliğimde bunun acısını pek iyi tattım. O acı beni intihara bile sürükledi.”

KİMLİK BUNALIMI İNTIHARA SÜRÜKLEDİ

Ziya Gökalp on sekiz yaşında kafasına sıktığı kurşunla ölmeyi dener. Ancak ömrü boyunca kafatasında taşıyacağı bir kurşunla bunu atlatır. Abdullah Cevdet ona yalnızca batı düşüncesini ve sosyolojisini aktarmaz. Aynı zamanda Abdülhamit İstibdatı'na karşı mücadele eden gizli bir örgüte de sokar. Abdullah Cevdet o dönemin muhafazakâr çevrelerinde “tanrıtanımaz” ve şehirdeki kolera salgını kadar tehlikeli “manevi bir kolera” olarak nitelendirilir. Diyarbakır'dan İstanbul'a baytar okulunda okumak için geldiği dönemde, Abdullah Cevdet'in görüşlerinin etkisi altındadır.

Ancak bu dönemdeki siyasal çizgisini Osmanlılık olarak nitelendirir. Abdullah Cevdet ise Osmanlı'nın dağılma sürecine girdiği bu dönemde Kürt kimliğini öne çıkartarak zaman zaman Kürt hareketlerine yaklaşır. Abdullah Cevdet, Gökalp'ın Türkçü görüşlerini daha sonra çok sert bir şekilde eleştirecek ve yılar sonra intiharı için şunları diyecektir: “ Keşke kurtulmasaydı da memlekete Türkçülük gibi geri fikirleri yaymasaydı.”

İSTANBUL'DA KÜRTÇÜ VE TÜRKÇÜ AKIMLAR İLE KARŞILAŞTI

1896 yılında İstanbul'da yeni gelişmeye başlayan hem Türkçü hem Kürtçü siyasal akımlar ve düşünceleri ile tanışır. Burada bir yandan tıbbiyeliler arasında faaliyet gösteren gizli bir örgüt ile ilişkileri de vardır. Bu ilişkiler sırasında kendini de sorgulamaya başlamıştır. Yine kendi anlatımına göre “O zamana kadar kendimi Türk sayıyordum, fakat bu zannım ilmi bir tahkikata müstebit değildi. Hakikati anlayabilmek için bir yandan Türklüğü bir yandan Kürtlüğü tetkike başladım. Her şeyden öncede işe önce dilden başladım.”

Kürtçe konusunda ise Bitlisli bir Kürt yazar olan Halil Hayali ile bazı çalışmalarının olduğu biliniyor. Yine bölgede özellikle imparatorluğun gayri Müslim tebaası üzerinde terör estiren Hamidiye Alayları'na karşı da Diyarbakır'da önemli çalışmalar yaptığı biliniyor. Özellikle Diyarbakır Postanesi'nin işgal edilerek bölgedeki en önemli Hamidiye Alayı'nın başındaki isim İbrahim Paşa'nın yaptığı zulümleri protesto eden telgraf eylemini organize edenlerden biri olduğu biliniyor. Bu dönemde Hamidiye Alayları'na karşı Şaki İbrahim Paşa Destanı'nı yazdı.

'Kürtçe konusunda ise Bitlisli bir Kürt yazar olan Halil Hayali ile bazı çalışmalarının olduğu biliniyor. Yine bölgede özellikle imparatorluğun gayri Müslim tebaası üzerinde terör estiren Hamidiye Alayları'na karşı da Diyarbakır'da önemli çalışmalar yaptığı biliniyor. Özellikle Diyarbakır Postanesi'nin işgal edilerek bölgedeki en önemli Hamidiye Alayı'nın başındaki isim İbrahim Paşa'nın yaptığı zulümleri protesto eden telgraf eylemini organize edenlerden biri olduğu biliniyor.'

'Farklı kaynaklarda Diyarbakır aşiretleri ve El Cezire aşiretleri hakkında iki farklı araştırmasınının daha olduğu iddia ediliyor. Kürt aşiretleri hakkındaki araştırmasınının 1922 yılında Dr. Rıza Nur tarafından kendisinden istendiği biliniyor. Milliyetçi ve ırkçı görüşleri ile bilinen Dr. Rıza Nur, bölgede ilerde bir Kürt ulusalcılığının doğmasından endişe ediyor ve 'bu konuda Ziya Gökalp'ten bölgenin sosyolojik yapısı üzerine bir rapor yazmasını' istiyor.'

DİYARBAKIR'DA KÜRT AŞİRETLERİ VE KÜRTÇE DİL GRAMERİ KİTABINI YAZDI

Ancak 1899 yılında yazdığı bir mektup nedeniyle gözaltına alınır ve Diyarbakır'a, kendi memleketine sürgüne gönderilir. Diyarbakır yılları Ziya Gökalp'ın özellikle Kürtçe konusunda yaptığı çalışmalar nedeniyle görmezden gelinen yıllardır. Bu çalışmalardan en önemlisi bir Kürtçe dil bilgisi ve gramer kitabını ve 'Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler' adlı kitabın hazırlamasıdır. Kürtçe dil bilgisi ve grameri kitabı gün yüzüne çıkmamıştır: "Halide Edip Adıvar, Londra'da İngilizce yayınlanan anılarında Kürtçe'nin temeli ve grameri üzerine çalıştığını, bu durumun onun bazı çevrelerde bir Kürt milliyetçisi olarak tanınmasına yol açtığını belirtir."

TÜRKÇÜLER KÜRT ARAŞTIRMALARINI YOK SAYDI

Yayınlanan Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler adlı kitabı ise uzun yıllar görmezden gelinecektir. Öyle ki 1980 yılında Ziya Gökalp'ın bütün eserleri bir araya toplanarak yayımlandığında bu eseri külliyatı arasına alınmayacaktır. İsmail Beşikçi 1970'li yıllarda Kürtler üzerine çalışmaya başladığında bu eseri çok önemli bulduğunu ve yararlandığını belirtmiştir. Kürtçe dil bilgisi ve grameri kitabı ise gün yüzüne çıkmamıştır. Gökalp daha sonra bu konuda sorulan soruları 'kitabı yaktığını' söyleyerek cevaplamıştır. Ancak Musa Anter anılarında, 'Gökalp'in kitabının kendisinde olduğunu, yetmişli yıllarda bir polis baskınında alınarak gerçekten yakıldığını' yazmıştır. Bu yıllara ilişkin 'bazı kaynaklar Gökalp'in 'Ziya Kurdi' lakabını kullandığını belirtirler.'

Ayrıca farklı kaynaklarda Diyarbakır aşiretleri ve El Cezire aşiretleri hakkında iki farklı araştırmasınının daha olduğu iddia ediliyor. Kürt aşiretleri hakkındaki araştırmasınının 1922 yılında Dr. Rıza Nur tarafından kendisinden istendiği biliniyor. Milliyetçi ve ırkçı görüşleri ile bilinen Dr. Rıza Nur, bölgede ilerde bir Kürt ulusalcılığının doğmasından endişe ediyor ve 'bu konuda Ziya Gökalp'ten bölgenin sosyolojik yapısı üzerine bir rapor yazmasını' istiyor.

İTTİHAT TERAKKİ'NİN GENÇLİK SORUMLUSU OLDU

Ziya Gökalp İkinci Meşrutiyet'ten sonra İttihat Terakki üyesi olarak Selanik'e ve sonra İstanbul'a geldi. Gökalp, Diyarbakır'a eğitim müfettişi olarak atanmasından sonra 1910 yılında tekrar bir kongre için Selanik'e gelir. Artık partinin Gençlik Bürosu Başkanlığı'na getirilmiştir. Fakat partinin bu yılları da Türkçü bir ideolojinin öne çıkartıldığı yıllar değildir. Gökalp'ın Türkçe çevreler ile ilişkileri 1912 yılında partinin merkezinin İstanbul'a getirilmesi ile başlar. Bu yıllarda Türkçü ideoloji daha çok Osmanlı'nın uzak sınırlarından gelen kişiler tarafından savunulmaya başlanmıştır. Kırım'dan gelen Yusuf Akçura, Azerbaycan'dan gelen Ahmet Ağaoğlu gibi isimler ile ilişkisi bu dönemdedir. Akçura'nın Türk Yurdu Dergi-

si'nde yazar. Etkisinde kaldığı bir diğer isim partinin o dönem tanınan isimlerinden Hüseyinzade Ali Bey'dir. Ortak buluşma yerleri ise partiye bağlı Türk Ocakları'dır.

KÜRTÇE DİL GRAMERİ KİTABI VAR

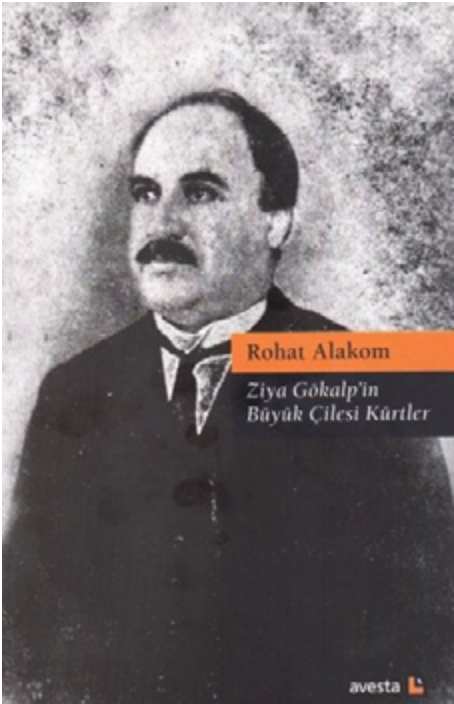
Ziya Gökalp Kürt coğrafyasından gelip, Türk milliyetçiliğinin mimarı haline gelmiştir. Ama Kürt coğrafyasının kalbinde doğan biri için Kürtleri görmezden gelmek elbette mümkün değildir. Bu yanıyla onlara ilişkin bir çok araştırmasının olmasından daha doğal bir durum olamaz. Ama yaratılmasına katkıda bulunduğu ideoloji hatta kendisi, bu görüşlerinden büyük rahatsızlık duymuştur. Kürtçe üzerine yaptığı araştırmalarda Kürtçe'deki eril ve dişil ekleri saptayarak onun çok farklı bir dil ailesinden geldiğini tespit etmiştir. Oysa ondan sonra gelenler 'Kürt diye bir halkın olmadığını Kürtçe'nin bir dağ Türkçesi olduğunu' dahi savunmuşlardır. Bu yanıyla Gökalp'in Kürtçe ve Kürtler üzerine yazdıklarından rahatsızlık duymalarından doğal bir şey olamaz. Gökalp ise çok uluslu bir imparatorlukta son dönem bir Osmanlı aydını olarak Kürtler'in var olmadığını elbette söyleyemezdi. Tarihin ironisi onun Kürt aşiretleri üzerine yazdığı araştırması, tam 53 yıl sonra, yetmişli yıllarda bir Kürt yayınevi Komal Yayınları tarafından basıldı.

YENİ REJİMİN KÜRT RAPORTÖRÜ OLDU

Ziya Gökalp Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'daki İttihat Terakki yargılamalarında sanık olduktan sonra Malta'ya sürüldü. İttihat Terakki'nin bu ideologu 1921 yılında sürgünden döndükten sonrada bir süre İstanbul'da yaşadı. Ama artık Türkçü ideolojinin hararetle tartışıldığı, Turan ülküsünün hayata geçirilmek istendiği yıllar bir imparatorluğun çöküşü ile sonuçlanmıştı.

Gittiği Türk ocağında artık etrafında heyecanlı gençler yoktu. Ama yeni rejim onu yine Diyarbakır Maden'den milletvekili yaptı. Bu sefer ihtiyaç duyulduğu alan Türkçü bir Kürt olarak bölgede yeni rejimin temsilcisi olmaktı. Bu yanıyla bölgenin durumu ile ilgili olarak yeni rejime yazdığı raporun Mustafa Kemal tarafından çok beğenildiği söylenir. Ziya Kürdi olarak başladığı entelektüel yaşamının yine Kürtler üzerinden sonlanan bir başka evresidir. Alakom, bu evrede 'Gökalp'in, Kürtler'in varlığını inkar etmemekle birlikte onların asimile edilmesini savunan bir çizgiyi savunduğunu' belirtiyor. Gökalp, yeni rejimin Diyarbakır milletvekili olarak 1924 yılında Ankara'da hayatını kaybetti.

Türk milliyetçiliğinin bu en önemli ideologunun iki farklı evresi 'Kürt Ziya' ile 'Türkçü Ziya'nın kendi içinde yaşadığı savaşı aktarması açısından "Ziya Gökalp'in büyük Çilesi Kürtler" kitabı ender bir çalışma olarak sanırım en azından iki tarafın milliyetçilerinin ilgisini çekecektir.

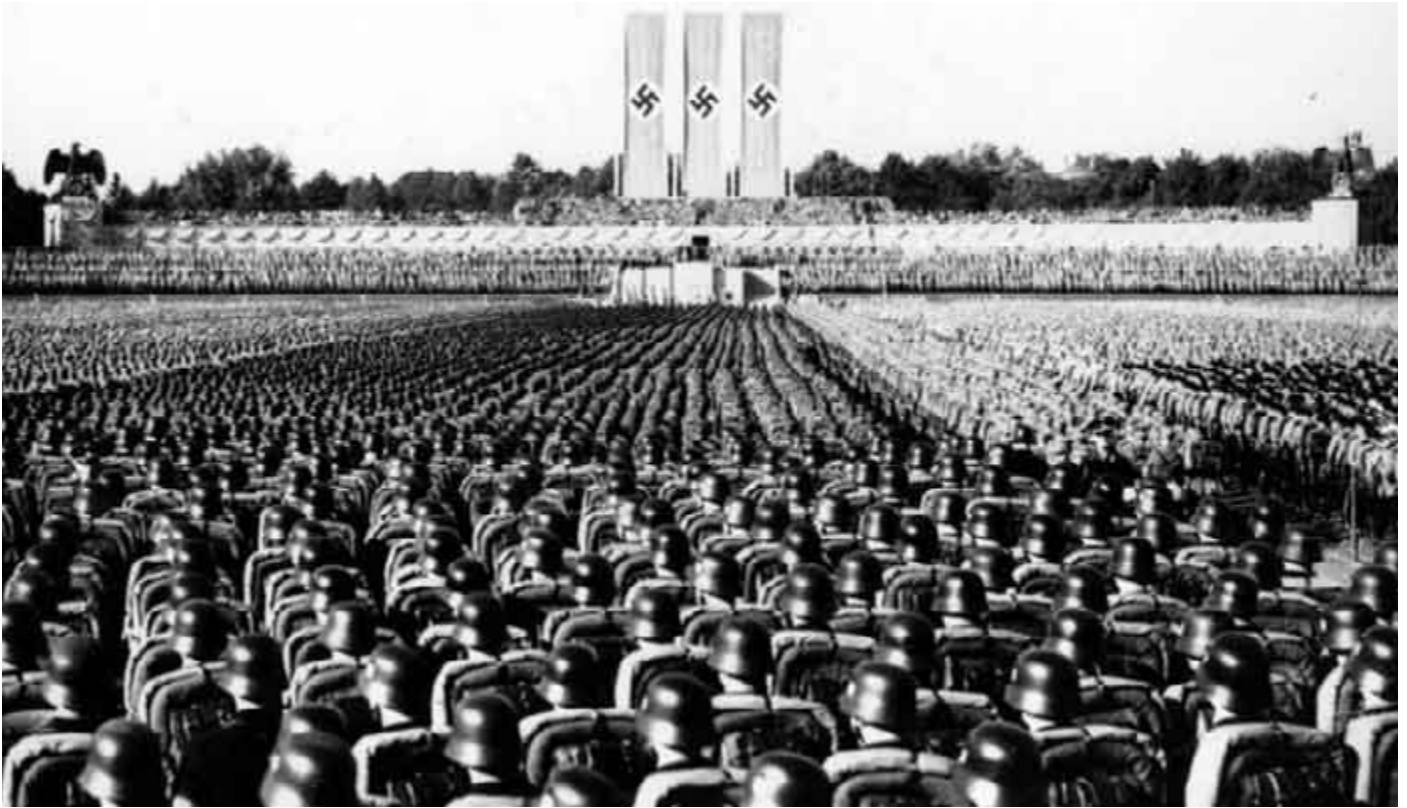

Ziya Gökalp'in Büyük Çilesi Kürtler, Rohat Alakom, syf. 136, Avesta Yayınları, 2018.

‘Askerî kültür’ ışığında 1930’ların Türkiye ve Almanyası

Tarihçi Emre Sencer’in kaleme aldığı “Ordu ve Millet- 1930’larda Almanya ve Türkiye’de Askerî Kültür” İletişim Yayınları etiketiyle raflarda yerini aldı. Almanya ve Türkiye üzerinden askerî kültürün ulusötesi karakteristiklerinin çözümlenmesini amaçlayan yazar, dönemin arşiv malzemelerini, askerî dergilerini birincil kaynak olarak kullanarak, Birinci Dünya Savaşı’nın asker cephesinden yansımalarını ve bunun sivil-asker ilişkileri üzerindeki dönüştürücü etkisini detaylı bir şekilde anlatıyor.

Dünya tarihi kayıt altına alınmaya başladığından beri sayısız savaflara sahne olmuştur. Savaş kavramı her ne kadar kendi doğası gereği yıkıcı anlamlar ifade etse de Birinci Dünya Savaşı’na kadar yapılmış olan hiçbir savaş toplumları; sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi ve askeri yönden dönüştürecek kadar yıkıcı güce sahip olmamıştır. Bu yıkıcı güç, Birinci Dünya Savaşı’ndan mağlup olarak çıkan Almanya ve Türkiye’nin iki savaş arası dönemde kendilerini askeri kültür üzerinden yapılandırmasına sebep olmuştur.

Tarihçi Emre Sencer, İletişim Yayınları’ndan çıkan kitabında İkinci Dünya Savaşı öncesi on yıllık dönemde Almanya ve Türkiye’de yaşanan gelişmelerin karşılıklı analizini yapıyor

Ceren Coşkun

'Her iki ülkenin de geçmişiyle kurmuş olduğu çelişkili ilişkide, ordunun kendisini ulusal birliğin daimi temsilcisi ve garantörü olarak gördüğünü söylemek yerinde bir tespit olur.'

ve "Dünya Savaşları Çağı (1914-1945)" olarak adlandırılan dönemdeki sivil-asker ilişkilerine odaklanıyor. Almanya ve Türkiye üzerinden askerî kültürün ulusötesi karakteristiklerinin çözümlenmesini amaçlayan yazar, dönemin arşiv malzemelerini, askerî dergilerini birincil kaynak olarak kullanarak, Birinci Dünya Savaşı'nın asker cephesinden yansımalarını ve bunun sivil-asker ilişkileri üzerindeki dönüştürücü etkisini detaylı bir şekilde anlatıyor. Ekonomik ve siyasi anlamda etki kapasitesine sahip olduğu için Büyük Bunalım'ın gerçekleştiği 1920'lerin sonlarından itibaren başlatılan bu çalışma, "Geçmiş", "Millet", "Siyaset" ve "Düşmanlar ve Savaş" bölümleriyle Almanya ve Türkiye'nin kendisine özgü sebeplerle militaristleşme sürecini gözler önüne seriyor.

Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı şok ve kafa karışıklığı her iki ülke de travma yaratırken, yenilmiş ülke psikolojisi geçmiş zaman başarılarına duyulan özlemle birleşince tarihsel algının değişmesiyle ve tarih eğitiminin her iki ülkede de çarpıtılmasıyla sonuçlanıyor. Nitekim Versailles Antlaşması'nın şartlarının zorluğundan bahsedilerek desteklenen savaş fikri ve Alman askerî kadrolarının savaşı meşrulaştırma isteği, sorumluluğun -dönemin subay kadroları ve askerî basını tarafından- Weimar Cumhuriyeti yöneticilerine yüklenmesine yol açmıştır. Askerî basın, milliyetçi bir retorikle, Wilhelm İmparatorluğu'nun başarılarını ön plana çıkarmış, Weimar Cumhuriyeti'ni Alman ulusunun ayağına vurulmuş pranga olarak yansıtmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti ise savaş sonrası yeni kurulmuş ulus-devleti sağlam temellere dayandırma isteğiyle tarihsel algıyı bozmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihteki rolünü indirgemeci bir üslupla işleyip soy ağacını Hun İmparatorluğu'na kadar götürmüştür. Mete Han'dan Atatürk'e kadar uzanan tarihsel bir hattın oluşturulmasıyla da ulus-devletin askerî ve milliyetçi özellikleri sık sık vurgulanmış, bu da ordu ve millet arasında organik olduğu sanılan bağın tesis edilmesine neden olmuştur. Her iki ülkenin de geçmişiyle kurmuş olduğu çelişkili ilişkide, ordunun kendisini ulusal birliğin daimi temsilcisi ve garantörü olarak gördüğünü söylemek yerinde bir tespit olur.

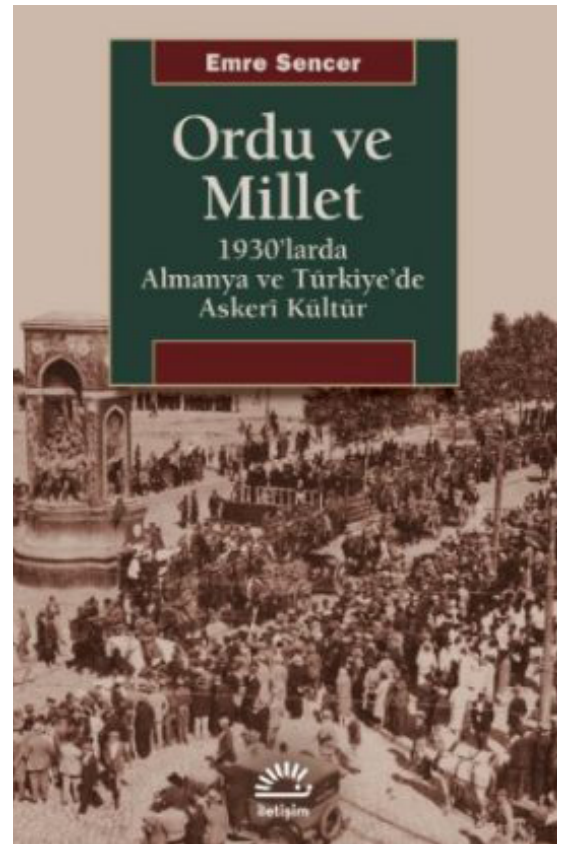
Almanya'da asker kadroları iki savaş arası dönemi, meşruiyetini sorguladıkları Weimar Cumhuriyeti'ne hizmet ederek geçirmişlerdir. Yeteri kadar teknik, askerî ve endüstriyel uzmanlığa sahip olan subaylar, savunma basınının da katkılarıyla Weimar'a karşı duruş sergilemişlerdir. Nazi hareketinin yükselişe geçmesi ve Hitler'in Versailles sistemine yönelik revizyonist politikalar gütmesi de, askerlere ideal yönetime geçtiklerini düşündürmüştü. Subay kadrolarının çoğu durumun ciddiyetini İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra fark etmişlerdi. Türkiyede ise subay kadroları cumhuriyetin meşruluğunu sorgulama ihtiyacı hissetmemişlerdi. Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulan cumhuriyet, yapısı

gereği askerî unsurlar barındırdığı için 1920'lerin sonu ve 1930'ların başı itibariyle rejimle özdeşleşmişti. Dönemin belirgin bir özelliği olarak ordunun "manevi gücü" hususuna yapılan vurgunun sıklığı, endüstriyel ve askerî teçhizat yetersizliğinin psikolojik telafisinden başka bir şey değildi. Geleneksel savaş metotlarının Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra değiştiğini bilen subay kadroları, ordunun benzer bir savaşta dayanma kapasitesinin olduğunu ispat etmek ihtiyacındaydı.

Her iki ülkede de aslında askerî kültür ülkelerin kendi motivasyonları doğrultusunda dönüşüme uğramıştır. Almanya, cumhuriyeti reddedip askerî gücün aşırı kullanılmasına istekli biçimde katkıda bulunmuştur. Türkiye'de ise ordu, cumhuriyetin ve devrimlerin itici gücü olarak kendi resmî ideolojisi doğrultusunda, ülke içerisindeki diğer etnik kültürleri öteleme pahasına, oluşturduğu ulus-devlet düzeninde dilediği ölçüde söz sahibi olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nda yaşananlar sonrasında ise Almanya'nın demokrasi kültürünü geliştirmeye yönelik attığı adımlar Türkiye'ye örnek olacak niteliktedir. İki ülkenin de 20. yüzyılın başındaki ve sonundaki durumları incelendiğinde aradaki fark oldukça şaşırtıcıdır. Bu da akıllara şu soruyu getirir: Askerî kültürün ve subay kadrolarının zihniyetinin, İkinci Dünya Savaşı'na kadar aynı olduğu Almanya ve Türkiye'nin demokratik gelişimleri nasıl bu kadar farklı olmuştur? Her iki ülkenin de askerî kültürünün geldiği nokta açısından oldukça ilginç olan bu durum, kitapta Sencer'in titizlikle yanıtlamaya çalıştığı konulardan biri...

Oldukça geniş bir literatür taraması yapılarak hazırlanan kitap 1930'lar Alman ve Türk askerî kültürünün karşılaştırmalı analizini ilk defa yapması bakımından değerli. Bunun yanı sıra iki savaş arası dönemin uluslararası ilişkilerini, bu ilişkilerin günümüz uluslararası sistemine olan etkilerini araştırmak ve bu alanda derinleşmek isteyen okurlar için referans niteliğinde...

Ordu ve Millet -1930'larda Almanya ve Türkiye'de Askerî Kültür, Emre Sencer, syf. 286, İletişim Yayınları, 2018.

Çağımızın ‘Homeros’u: Yusuf Mamay

Yusuf Mamay... Doksan altı yıllık ömrü boyunca, 236 bin 500 mısrayı kafasında gezdirdi durdu. Manas Destanı'nın şu an okuduğumuz Kırgız varyantı da onun dudaklarından dökülen kelimelerle oluşturuldu. Tabii Yusuf'un kayda geçmesine sebep olduğu tek şey Manas Destanı da değildi...

Manas Destanı, yüzyılları aşan ömrüyle söylenegelmiş en büyük Türk destanlarından biridir. Ta o zamanlardan bu yana, çeşitli değişikliklerle bezenerek, bütün dünyaya bir öğüt verme niyetindedir adeta. Özgürlüğün ve refahın zor kazanılıp, kolay kaybedildiğini; huzur dolu bir yaşam içinse, birlik ve beraberlik ruhunun ne kadar önemli olduğunu anlatır.

Okan Çil

İşte bu öğüdü günümüze dek taşıyan Manasçılar, binlerce mısralık destanı ezberleyip, usta-çırak ilişkisiyle nesilden nesile aktardılar. Türlü zorluklar çekseler de geleneklerini korumayı bildiler. Kendileri de bir kurtarıcı bekledikleri için mi bilinmez, halk tarafından da el üstünde tutuldular. Nerede bir şölen, nerede bir düğün tertip edilse, mutlak suretle bir Manasçı'ya da yer açtılar.

Gün geldi. İçlerinden biri, diğerlerinden el aldı. Sonra aldığı görevi öyle bir yere taşıdı ki, hocalarının bile saygısını kazandı.

'Yusuf hepsini bir tamam öğrendi. Destanın belli parçalarını çoktan ezberlemişti. Kendini o denli kaptırmış, o denli tekrarlar olmuştu ki bir gece rüyasında işte o kahramanları gördü. Manas, Bakay, Almambet, Çubak ve destanı ilk anlatan kişi olarak bilinen Irçı-uul...

İşte bu, beklenen işaretti. Öyle herkes Manasçı olamazdı zaten. Rüyada Irçı-uul'dan icazet almak gerekirdi. '

Yusuf Mamay... Doksan altı yıllık ömrü boyunca, 236 bin 500 mısrayı kafasında gezdirdi durdu. Şu an okuduğumuz Kırgız varyantı da onun dudaklarından dökülen kelimelerle oluşturuldu.

Baba Mamay ve anne Burul'un toplamda yirmi altı çocuğu vardı, fakat bunlardan sadece ikinci çocuğu olan Balbay hayatta kalmıştı. Her kaybettikleri can için üzülmeğe bitap düşseler de Burul tam altmış bir yaşında mucizevi şekilde bir çocuğu daha doğurdu. Peygamberden feyz alarak ismini Yusuf koydular. Kızılsu Kırgız Özerk İli'ne bağlı Akçiy ilçesindeydiler. Yıl 1918'di.

Yusuf altı yaşında bastığında, İstam Koco'dan dini ilimler ve Çağatayca öğrenmeye başladı. Hafız olamayacağına hükmedilince de Kaşgarlı Nazar Kaarı'nın yanında tahsiline devam etti. Kaarı şaman öğretilerine ve büyücülüğe de meraklı biri olduğundan, Yusuf'un düş dünyasını fazlasıyla etkiledi. Bir taraftan annesi Burul'un anlattığı masallar, diğer taraftan Manasçı abisi Balbay'ın teşvikiyle Manas Destanı'nı öğrenmeye çalıştı sonra.

Dokuz yaşında uzak akrabası olan Seelikan'la nişanlandı. On yaşındaysa evlendi. Yaşadıkları coğrafyanın kültürü böyle gerektiriyordu. O da gerdan kırdı. Kırdı, ama akli fikri Manas Destanı'ndaydı. Balbay ondaki bu aşkı görünce, elinden geleni yapmaya başladı. Önce destandaki dağları, nehirleri, hayvanları, insanları anlattı. Bundan sonra destanı icra ederken dikkat edilmesi gereken hususları sıraladı. Jest ve mimikler çok önemliydi. Bir savaş anından bahsediliyorsa; o savaşın gerilimini ses tonuna, yüzündeki çizgilere dek yansımaliydi mesela. Nasihat kısmında; bilgece bakmak, atasözlerinden yararlanmak lazımdı. Kadınları konuşurken nazenin şekilde bakacak, alımlı alımlı söyleyecek ve tüm bunların nihayetinde, dinleyici daha kolay etkileyebilecekti.

Yusuf hepsini bir tamam öğrendi. Destanın belli parçalarını çoktan ezberlemişti. Kendini o denli kaptırmış, o denli tekrarlar olmuştu ki bir gece rüyasında işte o kahramanları gördü. Manas, Bakay, Almambet, Çubak ve destanı ilk anlatan kişi olarak bilinen Irçı-uul...

İşte bu, beklenen işaretti. Öyle herkes Manasçı olamazdı zaten. Rüyada Irçı-uul'dan icazet almak gerekirdi. Tabii her lütfun da bir sorumluluğu vardı. Eğer ki rüyadan sonra destan terk edilirse, rüya sahibi lanetlenirdi. Hastalık, sakatlık, yoksulluk peşini bırakmazdı.

Yusuf olanları ailesine anlatınca büyük bir sevinçle karşılandı. Yetmedi, kurbanlar kesildi. Ama baba Mamay her şeye rağmen daha temkinliydi. Kırk yaşından önce hiçbir topluluğun karşına çıkmamasını tembihledi oğluna. Maazallah çıkar da bir hata yaparsa, Irçı-uul'un şerrinden kurtulamazdı. Yusuf boynunu eğdi ve destanı öğrenmeye devam etti.

Diğer taraftan Balbay sadece bir Manasçı da değildi. Bulunduğu coğrafyayı sürekli gezerdi. Parça parça bilinen Manas Destanı'nı toplamak, onu bir araya getirmek için uğraşır dururdu. Cüsübakun Apay'ın, Sagınbay Orozbağolu'nun dizinin dibine çöker, destanı yazıya geçirirdi. Hatta Manasçıların yorgun düşüp ara verdikleri zamanlarda, Balbay hemen bir hayvan kesip insanları etrafa toplardı. Şenlik kurulsun, anlatmaya devam etsinler de yazıya geçeyim, diye her şeyi yapardı. Fakat bu sefer başka bir sorunla karşılaştı. Destanın son beş bölümünü bilen doğru düzgün kimse yoktu. Başladı araştırmaya. İbrayım Akınbek'le de o zaman tanıştı. O, destanın son beş bölümünü biliyordu, biliyordu ama nesir olarak. Balbay çaresizdi, yine de oturdu dizinin dibine. Anlattıkça yazı. Yaklaşık dört yılın sonunda derme çatma da olsa, Manas Destanı'nı yazıya aktardı.

Yusuf o sıralar on altı yaşındaydı. Yedi tane çocuğu olmuştu, ama hepsini kaybetmişti. Üzüntüsünü dağıtmak için sürekli destana başvuruyordu. Bunun üzerine Balbay, derlediği ne varsa tutup ona verdi. Kardeşi iyi yetişsin, diyara örnek olsun istiyordu.

Tarih 1937'i gösterdiğindeyse, Çinli Askeri Vali Sheng Shicai'nin Doğu Türkistan'da yürüttüğü tasfiye hareketinden Balbay da nasibini aldı. Tutuklanarak Kaşgar Cezaevi'ne gönderildi, kısa süre sonra da canlı canlı toprağa gömüldü. Henüz kırk beş yaşındaydı...

Baba Mamay da aynı yıl vefat edince, Yusuf hepten kahroldu. Onu teselli eden sadece Manas Destanı'ydı. Abisinin yaptıklarını, babasının desteğini düşündükçe, onları yad etmek için daha çok çalışmaya başladı. 1938'de silah sakladığı gerekçesiyle evi basıldı ve Balbay'ın derlediği ne varsa hepsine el konuldu. Yusuf hiç direnmedi, çünkü destanın tamamını ezberlemişti. Üstelik kendisine nesir olarak verilen o son beş bölümü de kendi bilgi birikimine dayanarak nazıma geçirmişti.

O günden sonra geçim sıkıntısı arttı. O da çobanlıktan, avcılığa her işi yapmaya başladı. Bir yandan da unutmamak için, sürekli destanı mırıldanıp duruyordu. Öyle ki adı deliye çıktı bir zaman sonra, fakat Yusuf hiçbirine kulak asmadı.

1940 yılında Bedel dağ geçidindeki yol çalışmasına işçi olarak gitti sonra. Orada da küçük Manasçıları vardı. Mesai bitiminde

'Baba Mamay da aynı yıl vefat edince, Yusuf hepten kahroldu. Onu teselli eden sadece Manas Destanı'ydı. Abisinin yaptıklarını, babasının desteğini düşündükçe, onları yad etmek için daha çok çalışmaya başladı. 1938'de silah sakladığı gerekçesiyle evi basıldı ve Balbay'ın derlediği ne varsa hepsine el konuldu. Yusuf hiç direnmedi, çünkü destanın tamamını ezberlemişti. Üstelik kendisine nesir olarak verilen o son beş bölümü de kendi bilgi birikimine dayanarak nazıma geçirmişti.'

hep aynı bölümleri okuyup duruyorlardı. Yusuf belli bir zaman sabretti, ama sıkılıverdi. Babasına verdiği sözden o dakika caydı ve destanı ilk defa bir topluluğun önünde icraya başladı. Tam yedi gece sürdü. Herkes mest olmuş şekilde ona bakıyordu. Onunsa İrçı-uul'a layık olmaktan gayri bir derdi yoktu.

Daha sonra çeşitli şölenlere davet edildi. Her gittiği yerde dinleyicilerin ağzı açık kalıyordu. Böyle böyle ünü kısa sürede dört bir yere yayıldı. Ne zaman davete icabet etse, yanında tereyağı bulundurmaya da o sıralar başladı. Bu bir Manasçı geleneği idi. Arada tereyağından bir yudum alınır. Boğaz kuruluşuna, yorgunluğa iyi geliyordu. Ayrıca tereyağı, küçük-büyük tuvaleti de engelliyordu. Uzun icra vakitlerinde destanın bölünmemesi için böyle bir yol bulunmuştu.

Merkeç köyünde öğretmenlik yapıyordu o sıra. Yanında eşi Seelikan vardı, ama bu geleneksel bir evlilik olduğu için Yusuf'un gönlü aynı köydeki Mariya'ya kaydı. Mariya da kendisi gibi evliydi. Yusuf onu boşatmak için elinden geleni yaptı, ama ailesi kabul etmedi. Aradan belli bir zaman geçince, o da gidip Mariya'nın kardeşi olan Aytbübü'yü eş olarak seçti. Aytbübü dilsizdi, iyi huylu biriydi. Yusuf ona ikinci bir ev açtı. Fakat şansını yine yaver gitmedi. Aytbübü'nün çocuğu olmuyordu. Tarih 1951'i gösterdiğindeyse, Seelikan sekizinci defa hamile kaldı. Doğan çocuğun ismini Mamet Ömer koydular.

1955'te Çinli birtakım uzmanlar, azınlıkların dil ve kültürleriyle ilgili araştırma yapmak üzere bölgede gezerken, Manas Destanı'ndan haberdar oldular. İlerleyen yıllarda, Çince ve Uygur Türkçe'siyle yayınlanan Tanrı Dağı Dergisi'nde bununla ilgili yazılar çıkmaya başladı. Nihayetinde yirmi kadar Manasçı seçildi ve Yusuf'un varyantı üzerine çalışma kararı alındı. Yusuf o sıralarda siyasal gerekçelerle gözlem altında, tarlada çalıştırılıyordu. Öğlene kadar tarlada uğraşılıyor, öğleden sonra da gelip uzmanlara destanı icra ediyordu. Günde sekiz ila on saat durmadan anlatıyordu. Buna rağmen destanın ilk beş bölümü, altı ayda yazıya geçirilebildi. Kendisi rahatsızlanınca, işinde mahir diğer bir Manasçı olan Eşmat, kalan beş bölüme katkı sundu. 1960 yılında destanı kayda geçiren uzmanlar, Urumçi'ye döndüler.

Yine de anlaşılmayan bazı noktalar vardı. Bunların bir kısmı sosyolojik problemler, bir kısmı hızlı geçilen yerlerdi. Manasçı Eşmat vefat ettiğinden, 1965'te yeniden Yusuf'un kapısını çaldılar. O da alt ay içinde destanı yeniden ele aldı ve daha güzel bir hale soktu. Öyle ki 38 bin mısralık bir

'1955'te Çinli birtakım uzmanlar, azınlıkların dil ve kültürleriyle ilgili araştırma yapmak üzere bölgede gezerken, Manas Destanı'ndan haberdar oldular. İlerleyen yıllarda, Çince ve Uygur Türkçe'siyle yayınlanan Tanrı Dağı Dergisi'nde bununla ilgili yazılar çıkmaya başladı. Nihayetinde yirmi kadar Manasçı seçildi ve Yusuf'un varyantı üzerine çalışma kararı alındı. Yusuf o sıralarda siyasal gerekçelerle gözlem altında, tarlada çalıştırılıyordu. Öğlene kadar tarlada uğraşılıyor, öğleden sonra da gelip uzmanlara destanı icra ediyordu. Günde sekiz ila on saat durmadan anlatıyordu...'

bölümü, 50 bin 900 mısraya çıkardı. Uzmanlar destanı Çince'ye çevirmeye çalışırken, bu kez Kültür Devrimi'ne yenik düştüler. Elleriindeki bütün kayıtlar yok edildi. Sarf edilen onca emek de hayalleri gibi heba olup gitti.

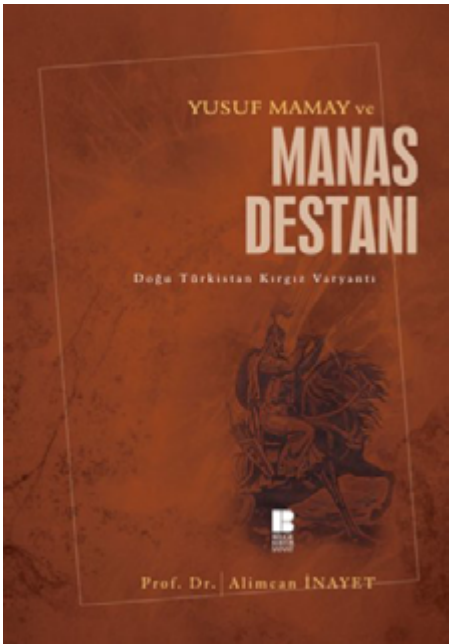
1978'de üçüncü kez Yusuf'un kapısını çaldılar. Yusuf hiç üşenmeden, destanı üçüncü kez baştan sona yeniden icra etti. Geçen yıllarda bir sürü ekleme yaptığından, destan daha da iyi bir hal almıştı. 1983 yılına kadar süren kayda geçirme işlemiyle beraber Yusuf, Uygur Özerk Bölgesi Edebiyat Sanatçıları Derneği'nin başkan yardımcılığını üstlendi.

İlk baskı 1984'te gerçekleşti. 1994 yılına kadar toplam on sekiz cilt halinde, sekiz bölümden oluşan Manas Destanı ortaya çıktı. 2004'te imla hataları düzeltilerek, iki cilt halinde yeniden basıldı. Tam olarak 236 bin 500 mısraydı.

Tabii Yusuf'un kayda geçmesine sebep olduğu tek şey Manas Destanı da değildi. 1965'te Tutan ve Caŋıl Mirza Destanları, 1981'de 3270 mısralık Köböön Destanı, 1983'te 7 bin 125 mısralık Er Töştük Destanı, 1984'te 8 bin mısralık Kurmanbek Destanı, 1985'te 13 bin 733 mısralık Toltoy Destanı, 1986'da Mameke ve Şopok Destanı, 1991'de 8 bin 944 mısralık Bağış Destanı, Tilekmatın Bayanı ve Acıbek Destanı, 1994'te 9 bin 400 mısralık Kız Saykal Destanı ve Ceti Kağan Destanı...

Ve hepsini ezberlemişti...

1 Haziran 2014'te kutsal görevini tamamlayıp hayata veda etti. Günümüze bıraktığı hazineleri övmeye hangi kelime yeter ki? Belki de onu onurlandırmanın en kestirme yolu, destanları okumaktan geçiyordur. Dikkatli okursak, mısraları arasındaki yoksulluğu, acıyı ve koca bir ömrün bilgeliğini rahatlıkla görebiliriz.

Yusuf Mamay ve Manas Destanı – Doğu Türkistan Kırgız Varyantı,
Prof. Dr. Alimcan İneyet, Bilge Kültür Sanat, 2010.

Kendi alkolünde boğulan kurum: TEKEL

Serkan Küçük

Türkiye’de üretilen kanyak, viski ve likörlerin dünya pazarına açılması, bir marka yaratılması o kadar da zor değildi TEKEL için ve bunun çeşitli emareleri de mevcuttu . Bu olasılığa inanmak zannedilmesin ki züğürt tesellisidir. Gerçekleşmesi durumunda züğürtlüğe son verecek ekonomik kalemlerden birisi olduğunu, içki markalarının satış rakamları ortaya koyuyor. Ne yazık ki artık TEKEL yok.

Türkiye’de endüstri tarihimize ilişkin üretilmiş kaynaklar yok denecek kadar az. Aslında kısa sayılacak endüstri geçmişimizin tarihi mi olur demeyin. Bazı açılardan özgün sayılan bir endüstri mirasına sahibiz. Sahibiz tanımlaması da lafın gelişi oldu aslında. Bir mirasyedi hovardalığıyla mirası tükettik demek daha doğru olacak.

Sümerbak, Tariş, Şeker Fabrikaları, SEKA, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, TÜPRAŞ, Türkiye Kömür İşletmeleri gibi Cumhuriyet tarihiyle birlikte anılan, toplumun şekillenmesinde etkisi olan, kültürel hafızamıza girmiş pek çok endüstriyel kurum mevcut(tu) bu topraklarda. Elbet TEKEL de bu kurumlardan biri ve başta gelenlerindendi. Tam adı Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Anonim Şirketi olan TEKEL, faaliyet alanları itibariyle hem son tüketici için hem de üreticiler yani çiftçiler için bu memlekette hayata dokundu, hayatı şekillendirdi, tarımsal yolla kalkınma stratejisinin başat aktörü oldu. TEKEL gitti, üzüm, şeker pancarı ve tütün tarımı felç oldu demek yanlış olmaz. TEKEL gitti, çiftçi perişan oldu demek isterseniz de sizi tutmam.

Geçtiğimiz günlerde TEKEL’in alkollü içkiler bölümüne dair çok keyifli ve aynı zamanda can sıkıcı hikayelerle dolu bir kitap raflardaki yerini alınca hatırladım ben de TEKEL’i. Oğlak Yayınları’ndan ‘Likörden Şaraba Votkadan Rakıya Tekel’in Nesi Kaldı? Damaklarda Tadı Kaldı’ ismiyle çıkan bu şahane kitap 1966 yılında Ankara Bira Fabrikası’na işçi olarak girmiş ve 2005 yılında Araştırma Planlama Koordinasyon (APK) Daire Başkanı olarak emekli olmuş üstad Kerim Yanık’a ait. Kerim Yanık neyin üstadı dersiniz likörün, biranın, şarabın ve rakının cevabını vermek lazım. TEKEL bünyesindeki içki üretim tesislerinin bir çoğunda yöneticilik yapmış bir isim. 17 yılını da Mecidiköy Likör Fabrikası’nın yöneticisi olarak geçirmiş. Bu özelliğinden olsa gerek vişne likörü gibi bir kitap çıkmış ortaya. Hem tatlı hem ekşi.

Kitabın tatlılığı Kerim Yanık’ın uzun yıllar boyunca başından geçen anekdotlardan kaynaklanıyor. Şu sıralar içki firmalarının Altın Seri gibi isimlerle piyasaya sürdükleri meşe fıçıda dinlendirilmiş rakının, yıllar önce Ankara bürokrasisi ve siyasetinde ‘Sarı Rakı’ tanımlamasıyla fırtınalar kopardığını ve işin aslının bir hatayı düzeltme amacı taşıdığını bu anekdotlardan öğreniyorsunuz. Vana kopması sonucu akan şarap zayı olmasın diye vana yuvasına poposunu dayayarak sızıntıyı engellemeye çalışan mühendislerin varlığını ve kaza sonrası ilk sözünün ‘Ne kadar şarap kaybettik?’ olduğunu öğrenmek benim gibi mühendis olanların gözlerini yaşartabilir. Zira hakkıyla yapılırsa mühendislik insanın

‘Kitabın tatlılığı Kerim Yanık’ın uzun yıllar boyunca başından geçen anekdotlardan kaynaklanıyor. Şu sıralar içki firmalarının Altın Seri gibi isimlerle piyasaya sürdükleri meşe fıçıda dinlendirilmiş rakının, yıllar önce Ankara bürokrasisi ve siyasetinde ‘Sarı Rakı’ tanımlamasıyla fırtınalar kopardığını ve işin aslının bir hatayı düzeltme amacı taşıdığını bu anekdotlardan öğreniyorsunuz.’

gözünü yaşartacak denli ağırlığı olan bir meslektir. Altın parçacıklı likörleri zengin olmak için alan gencin hikayesini, amerotto yapmak üzere çıkılan yolda bambaşka ama çok sevilen likörlerin üretim sürecini, portakal, ahududu, kahve, biberiye, daha onlarca meyve aroması eşliğinde okumak bile başlı başına bir keyif.

Kitaba ekşiliğini hatta acılığını veren bölümler ise TEKEL'in yok pahasına ve hatta üstüne para verilerek yok edilmesinin hikayesiyle ilişkili olanları. Hıyanetin nasıl gerçekleştiğine dair içeriden ve samimi bir bakış açısıyla yazılmış bir kitap bu. 80'ler ve 90'ların özelleştirme furyasından TEKEL'in de nasiplenmesi kaçınılmazdı. Ancak TEKEL özelinde söylemek gerekir ki bu özelleştirme bir yağmalama operasyonudur. Hepimizin hakkı olan bir kurumun sudan gerekçelerle peşkeş çekilmesidir. Canla başla yaratılmış bir kurumdan soysuz yeni tekeller doğacağını görememek daha doğrusu görmek istememektir. Diğer pek çok benzerinde olduğu gibi.

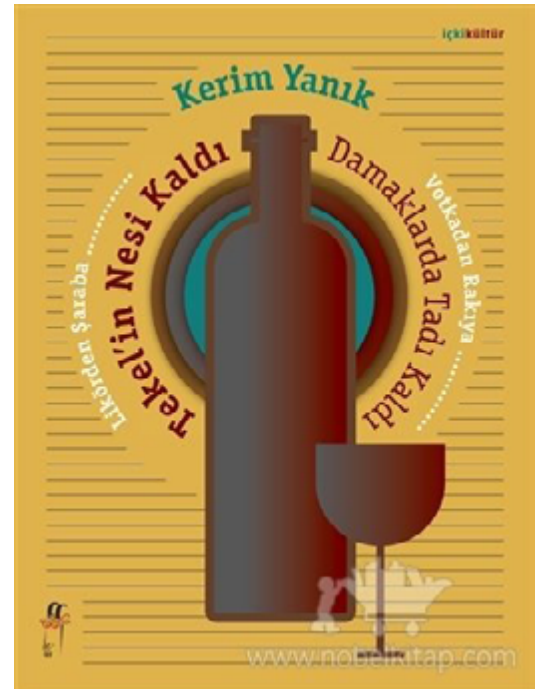
Özelleştirme furyasının başladığı dönemlerde benim de içinde olduğum KİT'lerin satışına karşı çıkanlar, statükoculukla, modası geçmiş solculukla ve hatta vatan hainliğiyle suçlanırdı. Sel aktı kumu bile kalmadı bu günlerde. TEKEL'in alkollü içkiler bölümü yağmalanmadan önce onlarca çeşit likör, viski, kanyak, şarap, bira, votka, cin ve rakı üreten bir kurumdu. Komik denebilecek bir miktara inşaatçılara satılan ve onların da yabancı bir yatırım fonuna sattığı, yatırım fonunun da İngiliz içki üreticisi Diego'ya sattığı TEKEL fabrikalarında artık ara ki kanyak bulasın, ara ki viski ve envai çeşit likör bulasın. Verimli olmadığı gerekçesiyle hepsinin üretimine son verildi. Bütün bunları bir gastronomi sorunu olarak görenler olabilir belki ama işin aslı bambaşka. TEKEL demek çiftçi demektir. TEKEL demek üretici demektir, örgütlenme demektir, kültür demektir. Bu topraklardaki şahane üzümlerin karakteristiğini kazanması, ekonomiye katma değeri yüksek şekilde girmesi demektir. TEKEL sonrası onlarca bölgede hayalet bağlar oluştu. Toprağın bağrından kökler sökülüp atıldı. Toplam üzüm üretiminin o kadar az kısmı alkol üretiminde değerlendiriliyor ki günümüzde şaşarsınız. TEKEL demek Tekirdağ, Gaziantep, Diyarbakır, Paşabahçe demektir. Bir kentin çehresini, yaşayışını, ekonomisini değiştirmek demektir. Pek kimse bilmez ama TEKEL demek Çeşme demektir zira en güzel rakı Çeşme anasonundan yapılırdı. Şimdi Çeşme'de ara ki anason bulasın. TEKEL demek şeker pancarı tarımı demektir. Yıllarca acı ispirto tadıyla hem küfredilen hem sevilen Yeni Rakı'nın formülündeki yüzde 35 oranındaki melas alkolü, şeker

'TEKEL fabrikalarında artık ara ki kanyak bulasın, ara ki viski ve envai çeşit likör bulasın. Verimli olmadığı gerekçesiyle hepsinin üretimine son verildi. Bütün bunları bir gastronomi sorunu olarak görenler olabilir belki ama işin aslı bambaşka. TEKEL demek çiftçi demektir. TEKEL demek üretici demektir, örgütlenme demektir, kültür demektir. Bu topraklardaki şahane üzümlerin karakteristiğini kazanması, ekonomiye katma değeri yüksek şekilde girmesi demektir...'

pancarından elde edilirdi. Türkiye şimdi melastan imal edilmiş etil alkol ithal ediyor her yıl tonlarca litre. Hatta bu yetmiyor şeker kamışından, patatesten, buğdaydan elde edilen etil alkol giriyor sürekli üzüm, pancar, buğday, patates memleketine. Yakında anason için de aynı şey olur ama şimdilik rakının coğrafi işareti buna izin vermiyor. Piyasada tekelleşme olmasın, liberalizm temel kurallarıyla işlesin diyenlere şimdi sormak lazım. Özel sektörün kendisi tekel olunca adına ne deniyordu hatırlıyor musunuz?

Türkiye'de üretilen kanyak, viski ve likörlerin dünya pazarına açılması, bir marka yaratılması o kadar da zor değildi TEKEL için ve bunun çeşitli emareleri de mevcuttu . Bu olasılığa inanmak zannedilmesin ki züğürt tesellisidir. Gerçekleşmesi durumunda züğürtlüğe son verecek ekonomik kalemlerden birisi olduğunu, içki markalarının satış rakamları ortaya koyuyor. Ne yazık ki artık TEKEL yok. TEKEL yok ama ondan arta kalan neredeyse hiç bir şey de yok. Örneğin bir müzesi yok. Kerim Yanık TEKEL Müzesi çalışmalarının nasıl baltalandığını, kurumun ekipmanlarından, yayınlarına kadar nasıl bir vurdumduymazlık ve düşmanlık içinde yok edildiğini anlatıyor kitabında.

Otuz yıla yaklaşan mühendislik hayatımda içki üretim prosesleri ve kültürüyle ilgilenmeye başladığımdan bu yana, TEKEL'in bu topraklar için önemini daha bir duyumsar ve bir dönem orada çalışan meslektaşlarıma gıpta ile bakar oldum. Kerim Yanık da bu fasıla giren bir meslek erbabı oldu benim için. Başka pek çok konuyu da ele alan bu yapıtı bir anı kitabı, bir içki kültürü kitabı olarak da okuyabilirsiniz bir endüstri tarihi kitabı olarak da. Zira TEKEL başrolde olsa da anlatılan sadece TEKEL'in hikayesi değil. Hal-i pürmelalimizin endüstri cephesinden bir kıssası.

Likörden Şaraba Votkadan Rakıya Tekel'in Nesi Kaldı, Kerim Yanık, Oğlak Yayınları, 2019, 144 syf.

ETKİNLİK

DANY BRILLANT

14 Şubat 2019

Saat: 20:40

Zorlu PSM - Turkcell
Sahnesi,
İstanbul**ANDREW TYSON
- İSTANBUL
RESİTALLER**

15 Şubat 2019

Saat: 20:00

Sakıp Sabancı Müzesi the
Seed,
İstanbul**ESARETİN BEDELİ**

23 Şubat 2019

Saat: 20:30

Zorlu PSM - Turkcell
Platinum Sahnesi,
İstanbul**TEESSÜR**

26 Şubat 2019

Saat: 20:30

Kültürel Performing Arts,
İstanbul

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Wilhelm Schmid

Kendiyle Dost Olmak

Hayatı Nasıl Kolaylaştırır?

Kendiyle Dost Olmak

Yazar: **Wilhelm Schmid**

Çevirmen: **Tanıl Bora**

Yayınevi: **İletişim Yayınları**

Baskı Sayısı : **1. Basım**

Sayfa Sayısı : **79**

KANT'IN SİYASET
FELSEFESİ
ÜZERİNE DERSLER

Seçme
Eserler

8

HANNAH
ARENDT

Derleyen ve Yorumlayan
Ronald Beiner

Ƙant'ın Siyaset Felsefesi Üzerine Dersler

Yazar: **Hannah Arendt**

Derleyen: **Ronald Beiner**

Çevirmen: **Devrim Sezer, İsmail İlgar**

Yayınevi: **İletişim Yayınları**

Baskı Sayısı: **1. Basım**

Sayfa Sayısı: **264**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Ölmeyi Öğrenmek

Yazar: Roy Scranton

Çevirmen: Deniz Tortum

Yayınevi: Edebi Şeyler

Baskı Sayısı : 1. Basım

Sayfa Sayısı : 108

**ÜRETMEDEN
KÂR ETMEK**
Finans Hepimizi Nasıl Sömürüyor
COSTAS LAPAVITSAS

Üretmeden Kar Etmek: Finans Hepimizi Nasıl Sömürüyor

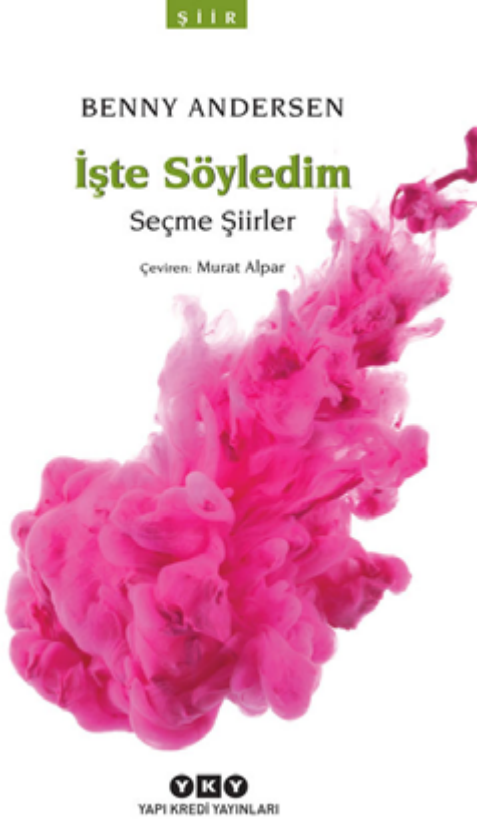
Yazar: Costas Lapavitsas

Yayınevi: Koç Üniversitesi Yayınları

Baskı Sayısı: 1. Basım

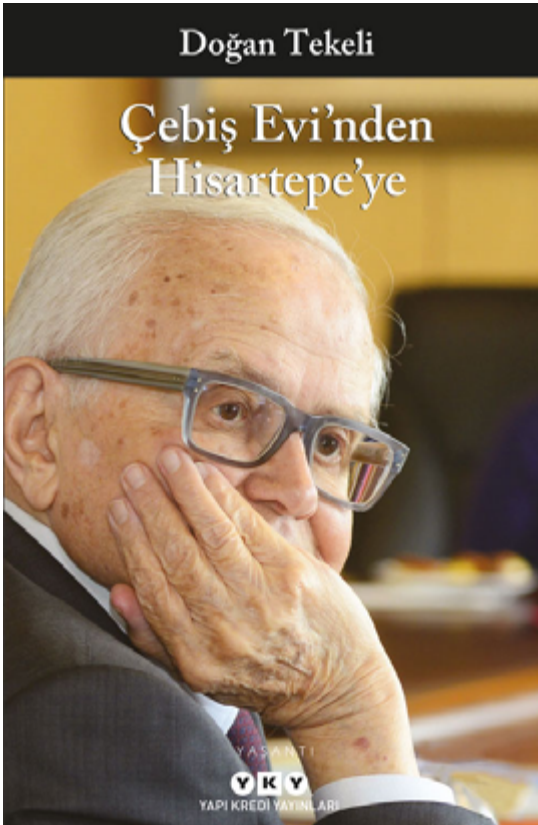
Sayfa Sayısı: 136

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

İşte Söyledim

Yazar: **Benny Andersen**
Çevirmen: **Murat Alpar**
Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **136**

Çebiş Evi'nden Hisartepe'ye

Yazar: **Doğan Tekeli**
Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **400**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Müjgân

Yazar: **Enis Akın**
Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **48**

Gergedan - Büyük Küfür Kitabı

Yazar: **Mine Söğüt**
Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **120**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Bırakılmış Biri

Yazar: **Orhan Duru**
Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **112**

Alo, Harika Hanım, Nasılsınız?

Yazar: **Tarık Dursun K.**
Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **168**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Dil Hakkı - Azınlık Dilleri ve Çokdilli Yaşam

Yazar: Uta Loeckx
Çevirmen: Yakup Coşar
Yayınevi: Dipnot Yayınları
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 272

Idaho

Yazar: Emily Ruskovich
Çevirmen: Lâle Akalın
Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 288

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Genç Bir Doktorun Not Defteri

Yazar: **Mihail Bulgakov**
Çevirmen: **Alırıza Dırık**
Yayınevi: **Dipnot Yayınları**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **194**

Artçı Şok - Şiddet Dolu Bir Dünyada Travmayla Baş Edebilmek

Yazar: **Patrice Jones**
Çevirmen: **Mehmet Emin Boyacıoğlu**
Yayınevi: **Dipnot Yayınları**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **283**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Sokakta Siren Sesleri

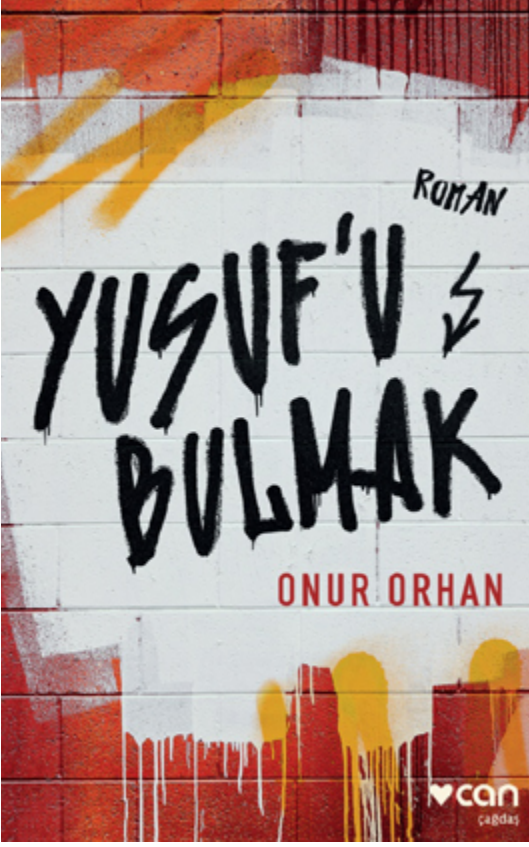
Yazar: **Adrian McKinty**
 Çevirmen: **İbrahim Yıldız**
 Yayınevi: **Dipnot Yayınları**
 Baskı Sayısı : **1. Basım**
 Sayfa Sayısı : **362**

Göç Kimlik Alevilik

Yazar: **Cemal Salman**
 Yayınevi: **Dipnot Yayınları**
 Baskı Sayısı: **1. Basım**
 Sayfa Sayısı: **414**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Yusuf'u Bulmak

Yazar: **Onur Orhan**
Yayınevi: **Can Yayınları**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **128**

E.T.A. HOFFMANN
KEDİ MURR'UN
HAYAT GÖRÜŞLERİ

Çeviri: **BİLGE UĞURLAR - TÜRKİS NOYAN**

can
klasik

Kedi Murr'un Hayat Görüşleri

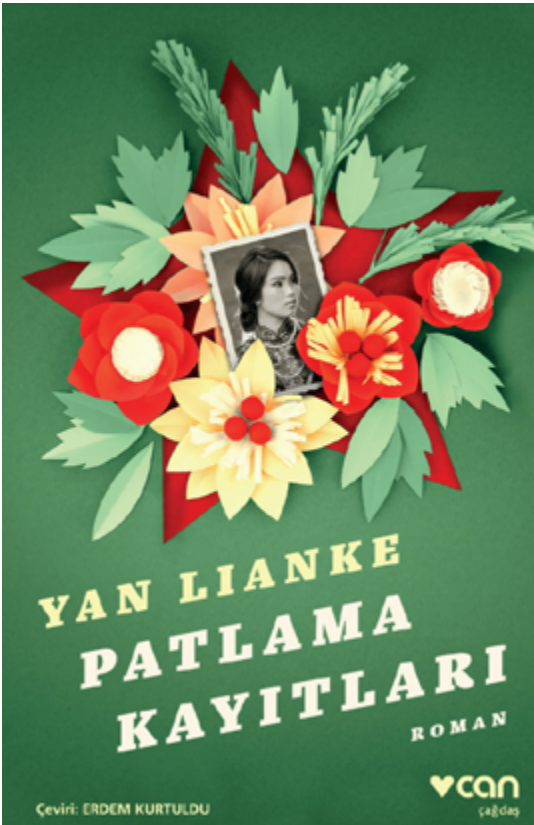
Yazar: **E.T.A. Hoffmann**
Çevirmen: **Bilge Uğurlar-Türkis Noyan**
Yayınevi: **Can Yayınları**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **512**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Kürt Kapanı - Şam'dan İmralı'ya Öcalan

Yazar: **Murat Yetkin**
Yayınevi: **Doğan Kitap**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **320**

Patlama Kayıtları

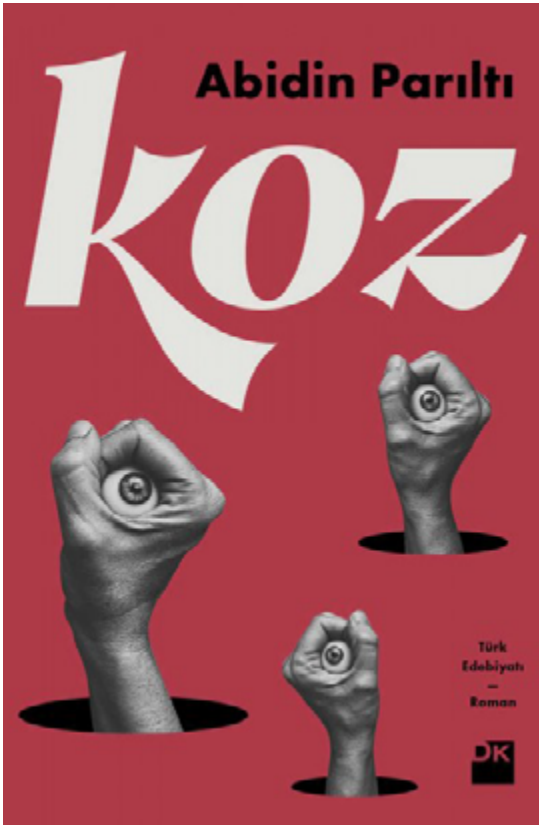
Yazar: **Yan Lianke**
Çevirmen: **Erdem Kurtuldu**
Yayınevi: **Can Yayınları**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **488**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Kardaki Kız

Yazar: **Danya Kukafka**
Çevirmen: **Can Evren Topaktaş**
Yayınevi: **Doğan Kitap**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **368**

Koz

Yazar: **Abidin Parıltı**
Yayınevi: **Doğan Kitap**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **192**

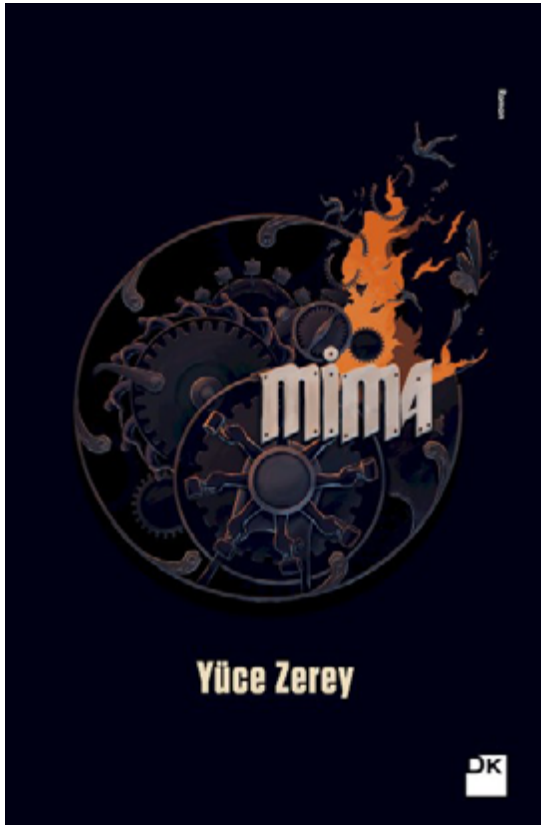

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Komonist Masasındaki Nazım Hikmet

Yazar: Tolga Şardan
Yayınevi: Doğan Kitap
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 368

Mima

Yazar: Yüce Zerey
Yayınevi: Doğan Kitap
Baskı Sayısı: 1. Basım
Sayfa Sayısı: 308

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Müzik Üzerine

Yazar: Ahmet Say
Yayınevi: Kor Kitap
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 176

Kırk Yamalı Ayna-Yetişkin için Masallar

Yazar: Melek Özlem Sezer
Yayınevi: Kor Kitap
Baskı Sayısı: 1. Basım
Sayfa Sayısı: 232

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Banu Özyürek

P

O

Z

Öykü

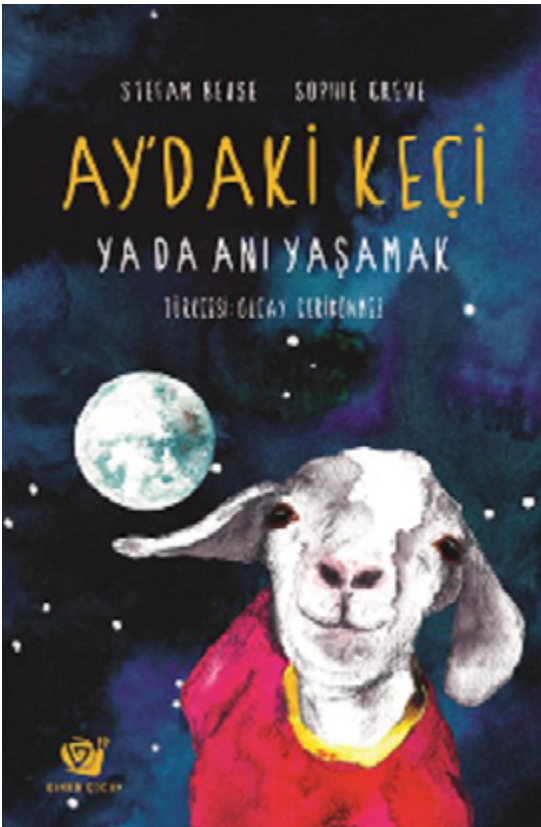
Poz

Yazar: Banu Özyürek

Yayınevi: Everest Yayınları

Baskı Sayısı : 1. Basım

Sayfa Sayısı : 136

Ay'daki Keçi ya da Anı Yaşamak

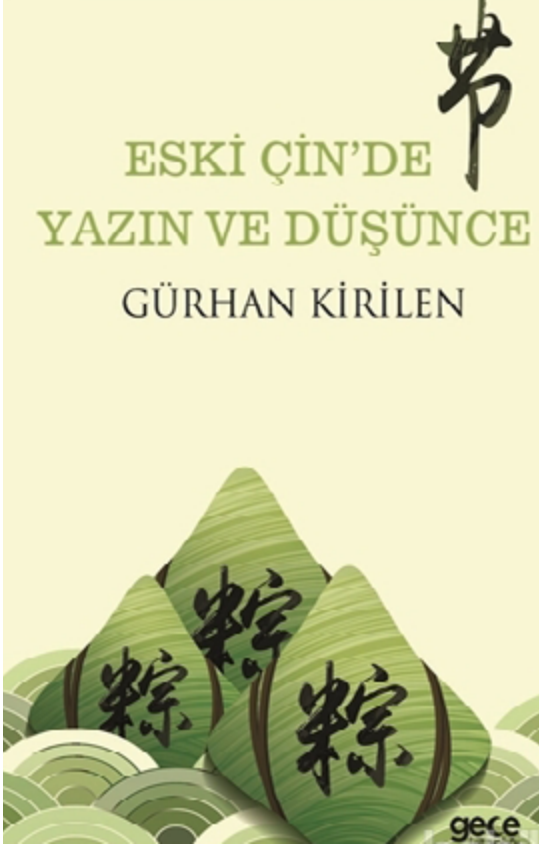
Yazar: Stefan Beuse

Yayınevi: Ginko Bilim

Baskı Sayısı: 1. Basım

Sayfa Sayısı: 80

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Eski Çin'de Yazın ve Düşünce

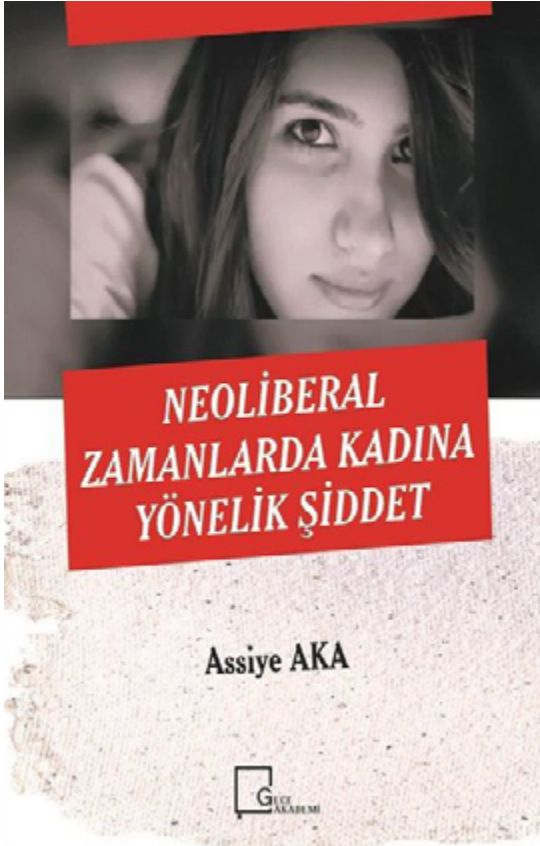
Yazar: Gürhan Kirilen
Yayınevi: Gece Kitaplığı
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 180

Babam Şimdi Çok Uzaklarda

Yazar: Necati Güngör
Yayınevi: Günüşiği Kitaplığı
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 112

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

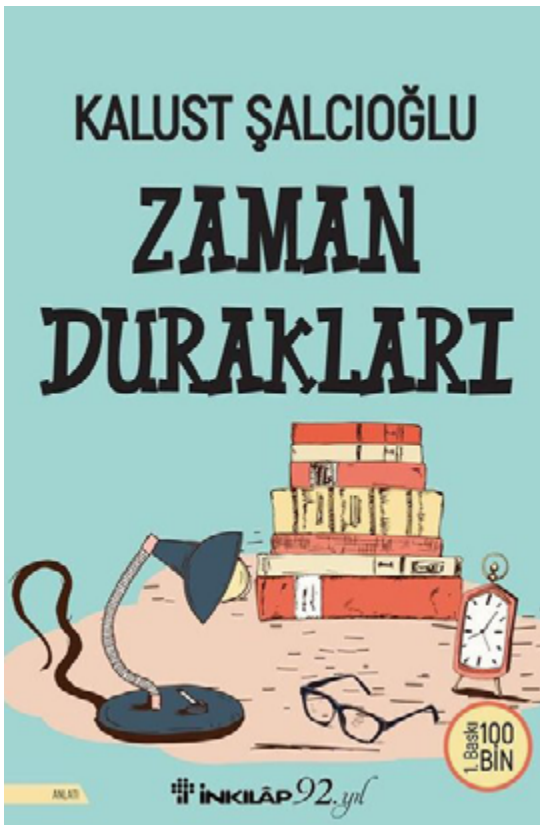
Neoliberal Zamanlarda Kadına Yönelik Şiddet

Yazar: Assiye Aka

Yayınevi: Gece Akademi

Baskı Sayısı : 1. Basım

Sayfa Sayısı : 160

Zaman Durakları

Yazar: Kalust Şalcıoğlu

Yayınevi: İnkılap Kitabevi

Baskı Sayısı 1. Basım

Sayfa Sayısı: 152

ÇOK SATAN KİTAPLAR

EDEBİYAT

1. İçimizdeki Şeytan

Sabahattin Ali, Yapı Kredi Yayınları

2. Kürk Mantolu Madonna

Sabahattin Ali, Yapı Kredi Yayınları

3. Olağanüstü Bir Gece

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

4. Bir İdam Mahkumunun Son Günü

Victor Hugo , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

5. Kuyucaklı Yusuf

Sabahattin Ali, Yapı Kredi Yayınları

6. Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

7. Satranç

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

8. Fahrenheit 451

Ray Bradbury, İthaki

9. Şeker Portakalı

Jose Mauro De Vasconcelos, Can Yayınları

10. Suç ve Ceza

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, Türkiye İş Bankası Yayınları

11. Hayvan Çiftliği

George Orwell, Can Yayınları

12. Bir Çöküşün Öyküsü

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

13. Körlük

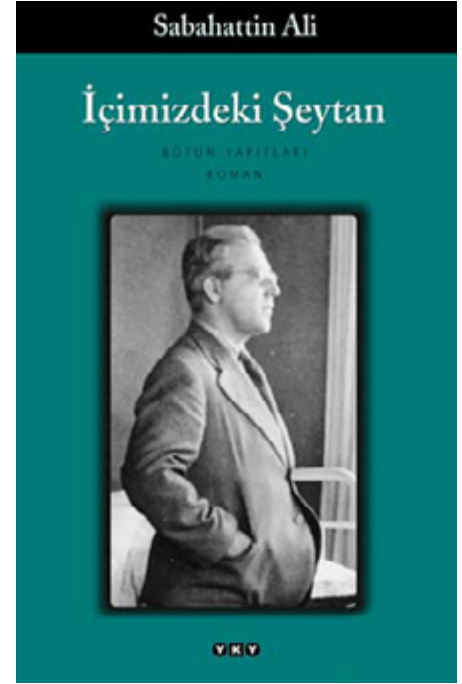
Jose Saramago, Kırmızı Kedi Yayınları

14. Sineklerin Tanrısı

William Golding , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

15. Fareler ve İnsanlar

John Steinbeck, Sel Yayıncılık

ÇOK SATAN KİTAPLAR**EDEBİYAT DIŐI****1. Momo**

Michael Ende, Pegasus Yayınları

2. Metastaz

Barış Pehlivan , Barış TerkoĐlu, Kırmızı Kedi

3. Tüfek, Mikrop ve Çelik

Jared Diamond, Pegasus Yayınları

4. Hayat Cesurlara Torpil Geçer

Bircan Yıldırım, Destek Yayınları

5. Mustafa Kemal

Yılmaz Özdil, Kırmızı Kedi

6. Hayatım

Kazım Karabekir, Kronik Kitap

7. IKIGAI - Japonların Uzun ve Mutlu Yaşam Sırrı

Hector Garcia, Francesc Miralles, İndigo Kitap

8. Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde

Aidin Salih, Yitik Şifa

9. Öğretmenim Bir Bakar Mısınız? - Öğretmen'in Gücü Üzerine

Doğan CüceloĐlu, Final Kültür Sanat Yayınları

10. Kalbin Temizse Hikayen Mutlu Biter

Hakan Mengüç, Destek Yayınları

11. İyi Hissetmek

David Burns, Psikonet Yayınları

12. Vazgeçebilmek

Guy Finley, Destek Yayınları

13. Gazi Mustafa Kemal Atatürk

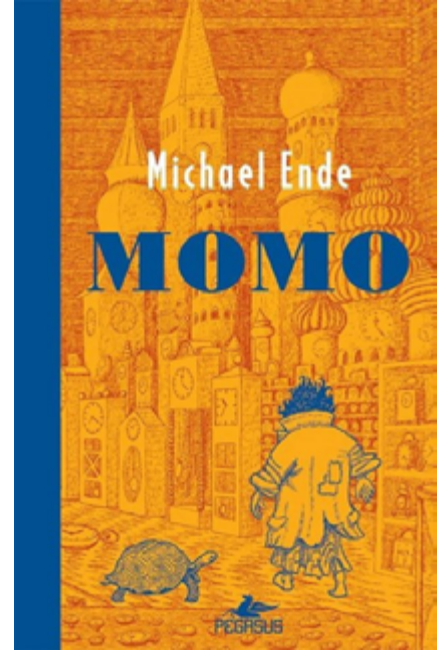
İlber Ortaylı, Kronik Kitap

14. Bağırmayan Anneler

Hatice Kübra Tongar, Hayy Kitap

15. Hayvanlardan Tanrılara Sapiens

Yuval Noah Harari, Kolektif Kitap

gazete duvaR. 'dan oku

4.

[2099'un İstanbul'u!](#)

12.

[Ziya Gökalp'in 'Kürt sorunu'](#)

17.

['Askerî kültür' ışığında 1930'ların Türkiye ve Almanyası](#)

20.

[Çağımızın 'Homeros'u: Yusuf Mamay](#)

25.

[Kendi alkolünde boğulan kurum: TEKEL](#)

